

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Michaela Zemanová

**Srovnání státoprávní situace v Československu a
Rakousku v roce 1918/1919**

Diplomová práce

Olomouc 2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: *Srovnání státoprávní situace v Československu a Rakousku v roce 1918/1919* zpracovala sama a uvedla v ní všechny použité zdroje.

V Olomouci 7. prosince 2011

Michaela Zemanová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala svému vedoucímu diplomové práce JUDr. et Mgr. Ondřeji Horákovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky.

Michaela Zemanová

Obsah

ÚVOD	6
1 SITUACE V ČESKOSLOVENSKÉM STÁTĚ.....	7
1.1 VZNIK ČESKOSLOVENSKA - 28. ŘÍJEN 1918.....	7
1.2 PRÁVNÍ VZNIK ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU	9
1.3 NÁRODNÍ VÝBORY - ŘÍJEN AŽ PROSINEC 1918	10
1.4 POHRANIČNÍ OBLASTI.....	10
1.5 STÁTNÍ OBČANSTVÍ	12
2 ÚSTAVNÍ ZÁKLADY ČESKOSLOVENSKA	14
2.1 RECEPCE	14
2.2 RECEPČNÍ ZÁKON	14
2.2.1 <i>Právní dualismus</i>	16
2.2.2 <i>Materiální kontinuita, formální diskontinuita</i>	17
2.3 PROZATÍMNÍ ÚSTAVA	18
2.3.1 <i>Revoluční národní shromáždění</i>	19
2.3.2 <i>Vláda</i>	21
2.3.3 <i>Prezident</i>	21
2.3.4 <i>Státní zřízení</i>	21
2.3.5 <i>Novela</i>	22
3 POSTAVENÍ ŠLECHTY V ČESKOSLOVENSKU	24
3.1 ZRUŠENÍ ŠLECHTICTVÍ.....	24
3.2 KONFISKACE MAJETKU	25
4 SITUACE V NĚMECKÉM RAKOUSKU.....	27
4.1 PRVNÍ ZASEDÁNÍ PROVIZORNÍHO NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ.....	27
4.2 STÁTNÍ VZNIK NĚMECKÉHO RAKOUSKA - 30. ŘÍJEN 1918	28
4.3 NOVÁ VEDLE STARÉ STÁTNÍ MOCI	29
4.4 KONEC REÁLNÉ UNIE S UHERSKEM	30
4.5 MANIFEST ZE DNE 11. LISTOPADU 1918	31
4.6 VYHLÁŠENÍ REPUBLIKY	33
4.7 STÁTNÍ OBČANSTVÍ	33
5 ÚSTAVNÍ ZÁKLADY NĚMECKÉHO RAKOUSKA.....	35
5.1 RECEPČNÍ ZÁKON	35
5.1.1 <i>Vládní forma - demokratická republika</i>	36
5.1.2 <i>Státní forma</i>	36
5.1.3 <i>Státní rada</i>	36
5.1.4 <i>Novela</i>	38
5.1.5 <i>Formální diskontinuita, materiální kontinuita</i>	39

5.2 ZÁKON O STÁTNÍ A VLÁDNÍ FORMĚ	40
6 POSTAVENÍ ŠLECHTY V NĚMECKÉM RAKOUSKU	42
6.1 ZRUŠENÍ ŠLECHTICTVÍ.....	42
6.2 HABSBURSKÝ ZÁKON	43
7 VERSAILLESKÁ MÍROVÁ JEDNÁNÍ A SAINT-GERMAINSKÉ SMLOUVY ...	45
8 SROVNÁNÍ.....	48
8.1 VZNIK A VYHLÁŠENÍ REPUBLIKY	48
8.2 PRVNÍ ZÁKONY V ZEMI	48
8.2.1 <i>Kontinuita, diskontinuita</i>	49
8.3 PROZATÍMNÍ ÚSTAVA A ZÁKON O STÁTNÍ VLÁDNÍ FORMĚ.....	51
8.4 ZRUŠENÍ ŠLECHTICTVÍ.....	52
8.5 STÁTNÍ OBČANSTVÍ	53
8.6 VYHLAŠOVÁNÍ ZÁKONŮ	54
8.7 SAINT-GERMAINSKÁ SMLOUVA.....	54
ZÁVĚR	55
POUŽITÉ ZDROJE	57

Úvod

Diplomovou prací s názvem Srovnání státoprávní situace v Československu a Rakousku v roce 1918/1919 jsem si vybrala především z důvodu zájmu o dané téma, neboť mě upoutala jak příbuznost, tak i specifická srovnávaných státoprávních situací v Československu a Rakousku a zároveň jejich vzájemné prolínání. Dalším důvodem je také to, že je mi jak německá literatura, tak německý jazyk blízký.

Myslím si, že toto téma je velice zajímavé, avšak mnohým lidem neznámé. Přestože se jednalo o historické období, ve kterém vznikla československá státnost, státní občanství, bylo zrušeno šlechtictví, což jsou události u nás všeobecně známé, tak se domnívám, že přesně popsat situaci v Rakousku a také porovnat státoprávní vývoj Rakouska a Československa by zvládl málokdo. O uvedeném tématu totiž v naší literatuře nebylo mnoho napsáno, zejména co se týče situace v rakouských zemích, a proto bych ho chtěla objasnit.

Cílem mé diplomové práce bude představit státoprávní vývoj v Československu a Rakousku v roce 1918/1919. Práce je členěna na osm částí. V úvodu každé části stručně popisuji, čemu se budu věnovat. V první části se nejprve pokusím přiblížit situaci spojenou se vznikem Československa. Blíže se zaměřím na problémy v českém pohraničí, které nastaly v době po 28. říjnu 1918, a zároveň i na pravomoci Národních výborů. V druhé části se budu zabývat prvním zákonem vydaným v zemi, kterým byl převzat rakousko-uherský právní řád, a také se zmíním o prozatímní ústavě, která ustanovila existenci tří nejvyšších orgánů, a to Národního shromáždění, prezidenta republiky a vlády. Ve třetí části budu charakterizovat postavení šlechty. Dále bude předmětem mého zájmu Německé Rakousko a jeho založení, vydání nové recepční normy, zákona o státní a vládní formě, taktéž zrušení šlechtictví v zemi a vydání Habsburského zákona. V sedmé části se věnuji Saint-Germainské smlouvě, která právně zakotvila budoucí postavení jak Československa, tak Německého Rakouska. V poslední osmé kapitole, která je těžištěm mé práce, se věnuji shrnutí všech zjištěných rozdílů a podobností jednotlivých událostí na základě uvedeného kritéria srovnání.

Pro zpracování diplomové práce považuji za klíčové jednak studium, ale i analýzu jak české, tak i německé literatury. Za nejpřínosnější pokládám zejména publikace Wilhelma Braunedera *Deutsch Österreich 1918* a Karla Schelleho *Vznik Československé republiky 1918*. Za velmi užitečný pro svoji práci považuji také článek Ondřeje Horáka *Vznik Československa a recepce práva. K právní povaze a významu zákona č. 11/1918 Sb.*

1 Situace v Československém státě

V první části této práce bych chtěla vylíčit události roku 1918, které popisují situaci na československém území. Zaměřím se na památný 28. říjen 1918, kdy došlo ke vzniku Československého státu a uvedu odlišné právní názory na vznik nového státu. Následně přiblížím nelehkou dobu formování nového státu, funkci Národních výborů, problémy v pohraničním území, a také se budu věnovat problematice státního občanství.

1.1 Vznik Československa - 28. říjen 1918

Dne 27. října 1918 zaslal rakouský ministr zahraničí Guly Andrássy prostřednictvím Švédska nótu americkému prezidentu Woodrow Wilsonovi, ve kterém přijal podmínky kapitulace.¹ O den později, tedy 28. října 1918, byla nóta zveřejněna a lidé jí porozuměli jako kapitulaci Rakousko-Uherska. V Praze najednou vznikl několika tisícový radující se dav ze samostatnosti Československa, který strhával všechno, co by symbolizovalo rakouskou monarchii jako např. odznaky rakouské státní moci - říšská jablka s císařským monogramem. Odstraňovány byly také štíty s rakouskými dvojhlavými orly a následně pohozeny do Vltavy.²

Proto je za osudový den pro Československý stát považován 28. říjen 1918, neboť byl Národním výborem v Praze oficiálně vyhlášen jako samostatný stát, a bylo vydáno svolání k národu: „*Lide československý! Tvůj odvěký sen stal se skutkem. Stát československý vstoupil dnešního dne v řadu samostatných kulturních států světa. Národní výbor, nadaný důvěrou veškerého lidu československého, přejal jako jediný oprávněný a odpovědný činitel do svých rukou správu Tvého státu. Lide československý, vše co podnikáš, podnikáš od tohoto okamžiku jako nový svobodný člen velké rodiny samostatných, svobodných národů. Nezklameš očekávání celého kulturního světa, který se žehnáním na rtech vzpomíná Tvých slavných dějin, jež vyvrcholily v nesmrtelné výkony československých legií na západním bojišti a v Sibíři.*“³

Tímto prohlášením vykonával Národní výbor funkci prozatímní vlády a také získal oprávnění spravovat Obilní ústav, což byla hospodářská organizace. V okamžiku vyhlášení československé samostatnosti byl zastoupen pěti politiky, kteří vstoupili do dějin jako „*muži*

¹ SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*. 1. vydání. Ostrava: Key Publishing, 2008, s. 23.

² OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2000, s. 66.

³ KLIMEK, Antonín a kol. (edd.). *Vznik Československa 1918*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994, s. 334.

28. října“. Byli to Antonín Švehla, Alois Rašín, František Soukup, Jiří Stříbrný a slovenský politik Vavro Šrobár.⁴

Národní výbor představoval jednotu nově vzniklého národa a vstoupil do čela soudobé politické činnosti. Jednalo se o nejvyšší zákonodárný a výkonný orgán, jehož předsedou byl dr. Vavro Šrobár. Přestože národ velkolepým způsobem slavil získanou svobodu a samostatnost, tak představitelé státních úřadů se postupně poddávali Národnímu výboru, neboť byli do poslední chvíle existence Rakousko-Uherska zcela věrni panovníkovi.

Ve dnech 28. až 29. října 1918 jednal pražský Národní výbor s představiteli místodržitelství o převzetí státní moci. I když se nejprve v dané věci nejevila snaha místodržitele hraběte K. Coudenhove domluvit se, nakonec jednání probíhala velice rychle. Státní správa měla stále pracovat a přetrvat netknutá jak z hlediska osobního tak funkčního. V té době také místodržitelství uznalo Národní výbor.⁵

Během prvních tří dní existujícího Československého státu se nejen všechny správní úřady, ale policejní a soudní instituce podřídily Národnímu výboru. 30. října 1918 disponoval Národní výbor v Praze převládající většinou státní správy. Skoro celá recepce rakouského správního aparátu byla provedena.⁶

Stejná situace jako v Čechách se nacházela i na území Moravy a Slezska. Na základě Národního výboru v Praze se vytvořil moravský Národní výbor se sídlem v Brně a Zemský národní výbor pro Slezsko.

K významnému počínu Národního výboru patřilo vydání sedmnácti dekretů majících platnost zákonů. Dekrety se staly přímým následkem oddělení Československého státu od Rakouska-Uherska. Nahradily veškeré rakouské ústřední úřady československými úřady. V nově vzniklém státě byla přijata potřebná nařízení k zajištění vytvoření vedoucích pozic československých funkcionářů. V té době byla přijata dokonce i prozatímní ústava a byla vykonávána příprava na pozemkovou reformu.⁷

⁴ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*, s. 66.

⁵ SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 36.

⁶ Tamtéž, s. 37.

⁷ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*, s. 68.

1.2 Právní vznik Československého státu

Přesné datum vzniku Československého státu nebylo nikdy z právního hlediska jednoznačné, a proto se jednalo v té době o velice diskutovanou otázku. V odborné literatuře nalezneme většinu názorů, které považují za den vzniku státu 28. říjen 1918. S tímto názorem souhlasil také Tomáš Garrigue Masaryk.⁸

Odlišné stanovisko zastával František Weyr, který se zabýval mezinárodním hlediskem. Podle jeho názoru bylo možné o vzniku Československé republiky přemýšlet nejen z pohledu vnitrostátního práva, ale i mezinárodního práva. Tvrdil, že pro vznik československého státu bylo důležité uznání ze stran jiného státu a zabýval se, jaké uznání kterého státu mělo konstitutivní význam. Dále se zmiňoval, že jednoznačně stanovit otázku, zda určitý stát vznikl podle určitého pravidla, bude činit vždy značné problémy, především v případech, kdy jde o vznik nových státních útvarů v poválečné době. Tyto komplikace nastaly i v případě uznání československého státu jinými státy. Považoval za nejednoznačné řešení, podle kterého byl právě jednomu z uznání prisuzován rozhodující konstitutivní význam např. ze strany anglického, francouzského, italského státu. Taktéž pokládal za nesprávné vědomé přehlížení neuznání ze strany jiných států, ale i výslovné projevy jejich protichůdné vůle. Jak tomu bylo v případě Československa, kdy jedna skupina států (tzv. dohodových) nově vybudovaný státní útvar uznala, tak druhá skupina odvírala jeho uznání.

Weyr nepovažoval nový stát za nástupce Rakousko-Uherska, přičemž vycházel z konstrukce vzniku československého státu. K takovému převzetí by bylo zapotřebí vnitrostátního ustanovení v novém právním řádu, nebo mezinárodního, které by v něm bylo převzato.⁹

Na základě dalších názorů nastal vznik Československa dnem platnosti mírových smluv. Jiní autoři tvrdili, že konstitutivní účinek mělo uznání Československé národní rady v Paříži dohodovými mocnostmi za oficiální orgán odboje. Podle dalšího, zcela jiného úsudku Karla Kramáře připadlo datum právního vzniku státu na 14. listopadu 1918, kdy tohoto dne jako ministerský předseda u Národního shromáždění prohlásil sesazení Habsburků.¹⁰

⁸ WEYR, František. *Československé právo ústavní*. Praha: Melantrich, 1937, s. 81-82.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 24.

Vznikem československé republiky skončilo pro Čechy a Slováky období habsburské nadvlády a československému lidu se tak splnil sen o samostatném, nezávislém a svobodném demokratickém státě.

1.3 Národní výbory - říjen až prosinec 1918

Jak už jsem dříve zmiňovala, tak Národní výbor v českých zemích byl nejvyšším zákonodárným a výkonným orgánem a prohlášením vzniku nového státu začal vykonávat Národní funkci prozatímní vlády.

Koncem října a začátkem listopadu 1918 docházelo ke zvětšování okresních a obecních národních výborů. Na základě příkazu Národního výboru v Praze ze dne 31. října 1918 měly veškeré Národní výbory v okresech provozovat kompetence v územní oblasti soudního a zastupitelského okresu, a to také bylo převážně v jednotlivých situacích provedeno. Specifickou pozici zastávaly národní výbory v okresech, ve kterých se nacházeli lidé různých národností. Na tomto území zastupovaly orgány pouze české obyvatele, jelikož současně s nimi existovaly i německé a polské národní výbory, které zpravidla působily proti Československu. Postavení Národního výboru se ujala v určitých situacích městská rada, v jiných případech se vytvořil rozšířením okresní hospodářské rady. Jejich vznik převážně vycházel z dohodnutých návrhů jednotlivých politických stran. Národní výbor byla mocenská a správní instituce, která uskutečňovala funkce sociální, hospodářské, zásobovací a jiné. V prosinci 1918 byly zlikvidovány.¹¹

1.4 Pohraniční oblasti

Nyní se zaměřím na pohraniční oblasti, ve kterých nastala v poválečné době složitá situace, neboť se v českých zemích snažili němečtí nacionalisté o odtržení území v některých pohraničních oblastech, ve kterých žili. Němečtí politici se nechtěli vyrovnat s nově vzniklým samostatným Československým státem. V důsledku toho se 29. října 1918 shromáždili ve Vídni političtí představitelé Němců z českých zemí a uvedli protest proti připojení německých osídlených území k Československu. Stejným způsobem se uskutečnil protest i v Ústí nad Labem Německou národní radou. Neboť nebylo možné, aby německé obyvatelstvo vytvořilo jednotný územní komplex, vytvořily se čtyři územní provincie.¹²

¹¹ KADLECOVÁ, Marta a kol. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*. Brno: Vydavatelství Masarykova univerzity, 1991, s. 19-20.

¹² Tamtéž.

První územní oblast Deutschböhmen se rozprostírala na území od Orlických hor až po Cheb. Zákonodárným orgánem této provincie se stal zemský sněm, který se zabýval vytvořením státní správy, vznik nových okresních hejtmanství, jejich rozdělením, oddělení od českých úřadů a Volksräte atd. Výkonnou moc zastupovala zemská vláda v čele se zemským hejtmanem. Zemský výbor volil zemský sněm ze svého středu. Při vytvoření státních orgánů nebyla situace vůbec jednoduchá. V první řadě úřednictvo Rakouska nechtělo spolupracovat s Němci v nejisté jednotce, a tudíž hledalo pozici v Rakousku.¹³

Místní samospráva podléhala zcela Německu. Novým institutem státní správy se staly Volksräte, což byly zastupitelské orgány složené z představitelů všech politických stran i významnějších politických činitelů. Jednalo se tak o období národních výborů v Čechách, na Moravě a Slezsku.¹⁴

Druhá provincie Sudetenland vznikla na území od Javoříckého výběžku na západ po ostravskou pánev v oblasti západního Slezska. Její vznik byl vyhlášen na zasedání rakouského Národního shromáždění 30. října 1918. Na tomto území byl také vytvořen zemský sněm a vláda.¹⁵

Održení dalšího území Böhmerwaldgau od Československa bylo deklarováno 3. listopadu ve Vídni. Tato provincie zasahovala území v Pošumaví, od Tachova k Vimperku. Tím, že tady nebyly splněny podmínky pro vytvoření nezávislého státu, tak bylo navrženo přičlenění k Hornímu Rakousku.¹⁶

Poslední čtvrté závislé území bylo Deutschsüdmähren, jihomoravské území od Jaroslavic po Mikulov. Jednalo se o dočasnou samostatnou územní oblast, která usilovala o připojení k Dolnímu Rakousku.¹⁷

Německé provincie však neexistovaly moc dlouho, již během prosince 1918 bylo jejich území okupováno československými vojenskými oddíly.¹⁸

Přestože Československá republika disponovala velmi slabým vojskem, tak i přesto obsazení proběhlo hladkým způsobem. Zabraní pohraničního území a odstranění odporu se stalo významné nikoli jen pro udržení jednotnosti nově vytvořené republiky, nýbrž také pro projev jiným národům, že Československý stát je způsobilý zachovat řád na svém teritoriu.

¹³ SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 81.

¹⁴ Tamtéž, s. 82.

¹⁵ Tamtéž, s. 83.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž, s. 84.

Pro prosazení svého politických cílů potřeboval stát nezbytně získat pomoc v zahraničí, kterou našel u Francie, jenž nepodporovala zvětšování území Německa. 20. prosince, v den ukončení zabránění území, Francie prohlásila vládě Rakouska, že Československu náleží právo obsadit pohraniční území již před konáním Pařížské mírové konference.¹⁹

1.5 Státní občanství

Vznikem nového Československého státu vyvstala potřeba zabývat se také otázkou státního občanství. Až do přijetí ústavního zákona o státním občanství č. 236/1920 Sb. z. a n. z 9. dubna 1920 nebylo upraveno v samostatném zákoně. V praxi se postupovalo podle domovské příslušnosti, která měla svůj základ v 28. říjnu 1918, kdy vzniklo zvláštní československé státní občanství, které zakládalo trvalý svazek mezi jednotlivcem a státem. Dále se také tato problematika v českých zemích řídila zákonem z 1. prosince 1867 zákon č. 142/1867 ř. z., o všeobecných právech státních občanů pro království a země.

První právní úprava státního občanství se vyskytla ve smlouvě Saint-Germain ze dne 10. září 1919, která se zaměřovala zejména na základní práva a svobody všech občanů a na státní občanství rakouské, německé a uherské národnosti na území Československé republiky. Státní občanství bylo blíže popsáno ve člancích 3 až 6 smlouvy, kde bylo stanoveno, že bývalí příslušníci Německa, Rakouska či Maďarska, kteří měli své bydliště v Československu v době, kdy smlouva nabyla platnosti, byli uznáni ipso facto za československé státní občany, pokud nevyužili práva optovat pro jakékoliv jiné občanství. Smlouva také současně ukládala výslovnou povinnost těmto osobám, aby se do 1 měsíce vystěhovaly do států, ve kterém si zvolili státní občanství. Mohli si odvézt svůj movitý majetek. V článku 4 bylo uvedeno, že československé občanství mohly získat osoby, které se na československém území narodily rodičům, kteří tam měli buď bydliště nebo domovské právo. Avšak i tyto osoby si mohly do dvou let vybrat státní příslušnost jinou: za nedospělé děti do osmnácti let otec, za manželku tak mohl učinit manžel. V článku 6 smlouvy bylo zmíněno automatické nabytí státního občanství osob narozených na československém státním území, jen pokud by zrozením nenabývaly státní občanství jiné. Na základě článku 7 a 8 bylo stanoveno, že občanská a politická práva mají občané československého státu bez ohledu na rozdíly jazykové, rasové a náboženské. Velice významný byl především poslední odstavec, ve kterém se ukládalo Československu, aby v případě zavedení oficiálního jazyka byla československým

¹⁸ KADLECOVÁ, Marta a kol. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 20.

¹⁹ SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 85.

příslušníkům jiného jazyka poskytnuta přiměřená možnost, aby mohli před soudy používat svého jazyka nejen ústně, ale i písemně. Podle článku 8. smlouvy bylo umožněno menšinám etnickým, náboženským nebo jazykovým právo zakládat vlastními náklady ústavy a náboženské, sociální školy a jiné výchovné ústavy s právem volně užívat svého jazyka a svobodně vykonávat své náboženství.²⁰

²⁰ MALÝ, Karel. Vznik ČSR a problematika státního občanství. *Právník*, 1988, roč. 127, č. 10, s. 908-912.

2 Ústavní základy Československa

Ve druhé části své práce se budu zabývat recepcí práva, recepčním zákonem a Prozatímní ústavou. Československo jako nový nástupnický stát po Rakousko-uherské monarchii muselo vytvořit ve velice krátké době nové zákony, což nebylo snadné. Proto byly nejprve vytvořeny dočasné zákony, které převzaly předchozí právní pravidla chování, které odpovídaly povaze nového státu. Ustanovení, které odporovaly charakteru nového státního uspořádání, zanikly. Jednalo se zejména o normy vztahující se na panovníka, panovnický dvůr v monarchii a ústřední státní orgány.

2.1 Recepce

Nejprve bych se chtěla zmínit o pojmu recepce práva, který není obsahově zcela jasně vymezen a jedná se o hodně používaný odborný výraz. Termín znamená zejména převzetí norem právním řádem. V jednotlivých případech se může jednat o převzetí zákoníku, ustanovení, pramene práva, celého právního řádu, z čehož vychází, že v určitém právu platí stejné normy jako v právu jiném, vnitrostátním, komunitárním nebo mezinárodním. Recepce je také někdy označován historicky postup přejímání právních norem a institucí z jednoho právního řádu do druhého. Asi nejvýznamnějším případem se stala recepce římského práva do právních řádů jiných států.²¹

V českém právním prostředí jsme zaznamenali dvě rozsáhlé recepce práva. První proběhla podle recepčního zákona č. 11/ 1918 Sb. z. a n., další na základě ústavního zákona č. 4/1993 Sb. Hlavním cílem obou recepcí práva bylo zachování obsahové kontinuity právních řádů, zabezpečení jistoty práva a odstranění všech obtíží, které by mohly nastat v době státního převratu. A roku 1918 byla recepce považována za nutnější než roku 1993.²²

2.2 Recepční zákon

Prvním zákonem nově vzniklého československého státu se stal tzv. recepční zákon, který byl schválen dne 28. října 1918 na schůzi pléna Národního výboru v Praze a následně vyhlášen ve Sbírce zákonů a nařízení pod č. 11 jako zákon o zřízení samostatného státu československého. Zákon byl sepsán Aloisem Rašinem v noci z 27. října na 28. října 1918 a

²¹ HORÁK, Ondřej. Vznik Československa a recepce práva. K právní povaze a významu zákona č. 11/1918 Sb.z. a n. s přihlédnutím k otázce recepce právního řádu. *Právněhistorická studie*, 2007, roč. 38, s. 154.

²² Tamtéž.

zveřejněn další den v denním tisku a na plakátech.²³ Text čl. 1 recepčního zákona otištěný v novinách byl částečně jiný ve srovnání s textem publikovaným ve Sbírce zákonů a nařízení z 6. listopadu. V novinách bylo stanoveno „*státní formu Československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s Československou národní radou v Paříži, jako orgán jednomyslné vůle národa. Než se tak stane, vykonává státní svrchovanost Národní výbor*“. Rozpor byl zcela jasný, neboť v prvním případě byly za orgány národa považovány jak Národní shromáždění, tak Československá národní rada. Kdežto v druhém případě se psalo již jen o Národním výboru, neboť bylo v čl. 1 zákona stanoveno, že se „*národní výbor stal orgánem jednomyslné vůle národa a také vykonavatelem státní svrchovanosti*“. Recepční norma neobsahovala žádné ustanovení o vyhlášení republiky ani o sesazení Habsbursko-Lotrinské dynastie.

Dále podle čl. 2 tohoto zákona „*veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti*“ a v návaznosti na to bylo stanoveno v čl. 3, že „*veškeré úřady samosprávné, státní i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení*.“²⁴

Podle recepčního zákona převzalo Československo rakousko-uherský právní řád. Hlavní význam vydaného zákona podle samotného názoru autora Aloise Rašína spočíval v zabránění bezprávné situace, a také aby státní správa nadále pokračovala ve své činnosti.²⁵

Přijetím nové recepční normy vzniklo ve státě tzv. první *ústavní provizorium*. Alois Rašín tento zákon pokládal za potvrzující akt. Ostatní autoři jej chápali jako čin zakládající.²⁶

Výklad recepčního zákona byl velice komplikovaný nejen v otázkách akademických, ale i v mnoha konkrétních případech. Právní věda, která byla zastoupena zejména profesory JUDr. Františkem Weyrem a JUDr. Jaromírem Sedláčkem a judikatura Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu, se ve svých názorech značně nerozcházely. Nejvyšší soud prosazoval spíše zužující výklad. Nicméně tyto výklady si mohly v jednotlivých situacích vzájemně odporovat.²⁷

²³ SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 27.

²⁴ KLIMEK, Antonín a kol. (edd.). *Vznik Československa 1918*, s. 332.

²⁵ SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 27.

²⁶ Tamtéž, s. 28.

²⁷ HORÁK, Ondřej. *Vznik Československa a recepce práva*, s. 156.

2.2.1 Právní dualismus

Co se týče právního a správního vývoje v českých zemích a na Slovensku, tak recepčním zákonem byly přejety dva odlišné právní řády, což mělo tedy za následek vznik tzv. právního dualismu, neboť v Česku platily bývalé rakouské normy a na Slovensku a později i v Podkarpatské Rusi zůstal uherské právní a správní normy. Neexistoval jednotný právní a správní systém práva v rámci jednotlivého státu, a proto bylo zapotřebí provést sjednocení právních řádů a následně novelizovat právo. Samozřejmě mohly být státem použity jen ty předchozí právní pravidla chování, které odpovídaly povaze nového státního celku. Tím, že vzniklo nové vedení státu, tak byly některé právní normy neuskutečnitelné. Napravení takových norem trvalo delší dobu, čímž docházelo k vytvoření mezer v právním řádu.²⁸

Novým právním řádem Československa se stal dosavadní právní řád Rakouska a Uherska. Nacházel se zde obsahový kontext, ale z pohledu formálního šlo o jiné právní systémy, což chápeme jako hlavní základ převzetí norem právním řádem. Recepce došlo také k převzetí správního systému. Podle čl. 3 bylo vedení správy podřízeno Národnímu výboru. Takovým postupem byl nejprve odstraněn vliv panovníka a existujících nejdůležitějších orgánů a zprostředkovaně i pravidel uspořádání s nimi souvisejících.²⁹

Ustanovení existujícího platného řádu, které se vzniku Národního výboru přičily, přestaly platit. Podle názoru Jaromíra Sedláčka, profesora Právnické fakulty Masarykovy univerzity zanikly všechny ustanovení vztahující se na panovníka, panovnický dvůr v monarchii a ústřední státní orgány - říšská rada, ministři a zemský sněm atd. Nejvyšší soud vycházel ve svém výkladu z preambule recepčního zákona, podle které neplatily zákony rakouské Říše, které nebyly v souladu se vznikem nového Československa. Pozbyly platnosti veškeré zákony týkající se ústavy Rakousko-Uherska, především skupiny zástupců, zemských sněmů a říšských rad atd. Taktéž nařízení o vyhlášení rozhodnutí jménem císaře neplatily a vyznačení císařskokrálůvských říšských úřadů se nepoužívalo. Problematickou se mohla stát pouze otázka, jestli jednotlivé zákony byly přejety či nikoliv. Jednotlivé spory řešily a zákon vykládaly soudy.³⁰

Nejdůležitějším posláním zákona bylo vytvoření nového státu, zajištění právního bezpečí, udržení spojitosti. V důsledku toho, že byl recepční zákon spjat s 28. říjnem 1918

²⁸ HORÁK, Ondřej. *Vznik Československa a recepce práva*, s. 154.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž, s. 156.

a vytvořením Československého státu, nebyl v budoucnosti měněn. Zákon se ale vykládal rozšiřujícími a zužujícími výklady, které oslabily právní jistotu.³¹

Zákon měl svůj podklad v revoluci a znamenal pouze dočasné řešení právní situace, což vyplývalo i ze slova „*prozatím*“ uvedeného v ustanovení zákona. V pozdější době měly být legislativou vyměněny veškeré zákonné nedostatky, které by mohly působit obtíže.³²

2.2.2 Materiální kontinuita, formální diskontinuita

V Československu se otázkou kontinuity a diskontinuity zajímal hlavně František Weyr, přední právní teoretik. Materiální kontinuita spočívala v tom, že byl převzat obsahově původní právní řád, ale nově označen jako československý. Rovněž recepční zákon obsahoval ustanovení, že „*veškeré zákony a nařízení zůstávají v platnosti*“. Názor o celkové, absolutní recepci, který navodil zákonodárce v zákoně, byl nesprávný. S tímto názorem souhlasily, jak právní věda, tak judikatura a ten také dokázala pozdější praxe. Kontinuita práva sice nebyla úplná, přesto převládaly v právní oblasti složky kontinuity. Normativní teorii se zabývala pouze oblastí práva, nikoliv něčím jiným.³³

Formální diskontinuita vycházela z toho, že zdrojem moci není již panovník, ale jako suverén vystupuje nový, samostatný československý národ. Vznikem státu se vytvořily zcela jiné hodnoty, došlo k vyčlenění z monarchie.³⁴

Na základě čl. 2 recepčního zákona zákonodárce předvídal použitím slova „*prozatím*“ změnu nebo zrušení, pokud by přijaté předpisy neodpovídaly jeho názorům. Zákonodárce si ale neuvědomoval budoucí problémy, které vzniknou v souvislosti s převzetím norem Rakousko-Uherska a také pokaždé neprovedl úpravu recipovaných norem, když byla potřeba. Československé soudy pak řešily jednotlivé konfliktní situace.³⁵

Podle recepční normy došlo k převzetí Všeobecného zákoníku občanského ve znění pozdějších novel a také obyčejového práva rakouského. Na základě této události vznikl požadavek sjednocení výše zmíněné právní úpravy. Na sjednocení se podílely jak ministerstva unifikací, tak také ministerstvo spravedlnosti. Z počátku měl být zákoník přeložen z němčiny do češtiny a platit jako občanský zákoník. Nakonec bylo od tohoto

³¹ HORÁK, Ondřej. *Vznik Československa a recepce práva*, s. 155.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž, s. 163.

³⁴ Tamtéž, s. 162.

³⁵ Tamtéž.

úmyslu upuštěno a zahájila se činnost na sjednocení občanského zákoníku, který měl základ ve Všeobecném občanském zákoníku, avšak také bylo přihlíženo k právní úpravě na Slovensku a Podkarpatské Rusi.³⁶

Stejně jako občanský zákoník byl recipován rakouský trestní zákoník z roku 1852 v novelizovaném znění k 28. říjnu 1918 a rovněž trestní předpisy uherské. Z převzatých předpisů Rakousko-Uherska byly zrušeny ustanovení, které odporovaly republikánskému zřízení. Trestní právo samozřejmě obsahovalo nedostatky, které byly postupem odstraňovány.³⁷

2.3 Prozatímní ústava

V této kapitole se budu věnovat první ústavě v československém státě tzv. prozatímní ústavě.³⁸ Před ní již sice bylo vydáno několik norem a zákonů, které v širším pojetí náležely do ústavního práva, přesto ale nebyly ústavními zákony. Jednalo se nejen o recepční normu, ale také o předpisy, kterými Národní výbor ustanovoval některé ústřední orgány a soudy jako např. zákon č. 2/1918 Sb. z. a n., o zřízení nejvyšších správních úřadů pro jednotlivé obory působnosti či zákon č. 3/1918 Sb. z. a n., o nejvyšším správním soudě a řešení kompetenčních konfliktů a zákon č. 5/1918 Sb. z. a n., o nejvyšší soudu.³⁹

Návrh ústavy přichystal zpravodaj ústavního výboru dr. A. Meissner již během velmi krátké doby a proto z této nedbalé přípravy zákona vyplývalo, že pravděpodobně dlouho platit nebude. Bylo očekáváno, že v blízké době bude vydána propracovaná konečná ústava.⁴⁰

Dr. A. Meissner předložil návrh k posouzení a pozměnění komisi Národního výboru, která ho přizpůsobila tehdejší politické situaci. Ústředním orgánem výkonné moci se podle záměru měla stát vladařská rada, ale tento předpokládaný plán se jevil jako neproveditelný a tudíž byl změněn a vznikl zákon, který obsahoval 21 paragrafů.⁴¹

Prozatímní ústava vznikla na základě předlohy francouzské ústavy. Národním výborem byla přijata dne 13. listopadu 1918 a vydaná jako zákon č. 37/1918 Sb. z. a n.

³⁶ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2010, s. 426.

³⁷ Tamtéž, s. 440.

³⁸ SOUKUP, Ladislav. Ke vzniku prozatímní ústavy. In *Sborník příspěvků o vzniku Československa*. Ke kritice buržoazní republiky. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1983, s. 21-25.

³⁹ KADLECOVÁ, Marta a kol. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 34.

⁴⁰ SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 31.

⁴¹ Tamtéž, s. 32.

Ustanovila existenci tří nejvyšších orgánů, a to Národního shromáždění, prezidenta republiky a vlády.⁴²

2.3.1 Revoluční národní shromáždění

Vzniklo Revoluční národní shromáždění jako nejvyšší orgán v zemi. Hlavou státu se stal prezident republiky, který byl volen Revolučním Národním shromážděním. Národní shromáždění bylo zákonodárným orgánem pro Československý stát a také kontrolovalo výkonnou moc. Rozhodovala nadpoloviční většina za přítomnosti nejméně třetiny poslanců. V určitých záležitostech se vyžadovala dvoutřetinová přítomnost poslanců a souhlas dvou třetin jako např. změna prozatímní ústavy, volba prezidenta, vypovězení války. Imunita poslanců byla upravena v zákoně o imunitě a dále byl vydán jednací řád Národního shromáždění.⁴³

Klíč, podle kterého vzniklo Revoluční národní shromáždění, nešlo použít na slovenské poslance, neboť jim bylo dohodou přiděleno čtyřicet míst. Tito poslanci představovali *slovenský klub* a nejednali jako zástupci politických stran.⁴⁴

Revoluční národní shromáždění bylo národnostně jednotné, protože se v něm nenacházeli žádní zástupci národnostních menšin a to z toho důvodu, že i když byl později menšinám umožněn vstup do Revolučního národního shromáždění, nabídku odmítli.⁴⁵

První zasedání Národního shromáždění se konalo 14. listopadu 1918 v budově zemského sněmu. Schůze začala přednesem, který podal Karel Kramář, jenž byl předsedou Národního výboru. Ve svém významném projevu uvedl: *„My nemůžeme sice dnes, poněvadž nejsme ještě konstituantou, ve státní základní zákony vtělit to, čím žít chceme. Ale jedno může již dnes národní shromáždění prohlásiti. Všecka pouta, která nás vázala k dynastii Habsbursko-Lotrinské, jsou přervána (Výborně! Poslanci povstávají, hlučný potlesk.) Konec jest smlouvám z r.1526 i pragmatické sankci (Výborně, potlesk) Dynastie habsburskolotrinská ztratila všechna práva na trůn český (Tak jest! Výborně! Potlesk.) A my svobodni a volni prohlašujeme, že náš stát československý jest svobodnou československou republikou. (Výborně! Sláva!) Hlučný potlesk.) A abychom doplnili všechno to, pak prosím Vás, abyste prvním presidentem Československé republiky zvolili Tomáše Masaryka. (Výborně! Sláva!*

⁴² SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 32.

⁴³ KADLECOVÁ, Marta a kol. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 35.

⁴⁴ Tamtéž, s. 36.

⁴⁵ Tamtéž.

*Potlesk) Prohlašuji tedy profesora dra. Tomáše G. Masaryka jednohlasně zvoleným prezidentem Československé republiky.*⁴⁶

V průběhu jednání první schůze Národního shromáždění bylo zvoleno předsednictvo Revolučního národního shromáždění a rovněž došlo ke zvolení první československé vlády v čele s Karlem Kramářem. Vládu nejmenovala hlava státu, neboť T. G. Masaryk se stále zdržoval v zahraničí, což bylo považováno za zcela ojedinělé. Političtí zástupci se řídili dříve sjednanou organizací vlády z jednání v Ženevě, kterou jen nepatrně pozměnili. Volba vlády byla uskutečněna aklamací a jednalo se o jednomyslnou volbu.⁴⁷

Vytvořením vlády se oddělila moc zákonodárná od moci výkonné. Vláda se skládala ze sedmnácti členů a již tenkrát existovaly námitky, které poukazovaly na zbytečně velký počet ministrů. Ve vládě byly zastoupeny kromě státoprávně- demokratické strany, v jejímž čele stál Karel Kramář, také socialisté, sociální demokraté, agráři a lidovci.⁴⁸

Karel Kramář považoval vládu za kabinet „*sui generis*“, neboť jak již jsem výše zmínila, vláda nevznikla z voleb ani nebyla jmenována hlavou státu.⁴⁹

Po válce se vláda potýkala s mnoha potížemi. Hospodářství bylo velice vyčerpané kvůli dlouhé válce, a proto musela nutně jednat o nesnázích s obstaráním výživy obyvatelstva. Dále se také zabývala vytvářením státního zřízení, záležitostmi měny, zemědělskou a průmyslovou výrobou, podporou Slovenska atd.⁵⁰

Kramářova vláda sice fungovala, ale členové parlamentu stále neviděli programové prohlášení. Příčinou se stal pobyt prezidenta v zahraničí, protože poslanci s ním chtěli poradit o programovém prohlášení. Proto Kramář vystoupil s programovým prohlášením až v lednu 1919. Se zabýval obecnými otázkami, které se týkaly stavby státu, změnou sociálního systému, prosperováním národa. Okamžitě také určil hlavní cíle vlády. Chtěl aby vznikl první volený parlament a aby existovaly volby na základě rovného, přímého, tajného hlasovacího práva. Během listopadu a prosince se Kramář se zabíral těžkými poměry na Slovensku.⁵¹

⁴⁶ Srov. stenoprotokoly z 1. schůze Národního shromáždění z 14. 11. 1918 [citováno 12. 12. 2011, 14:00 hod.], dostupné z: www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001schuz/s001001.htm.

⁴⁷ GALANDAUER, Jan. *Karel I. Poslední český král*. Praha: Paseka, 1998, s. 285.

⁴⁸ LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář*. Praha: Vyšehrad, 2007, s. 150.

⁴⁹ Tamtéž, s. 151.

⁵⁰ Tamtéž, s. 152.

⁵¹ Tamtéž, s. 153.

2.3.2 Vláda

Vláda vykonávala výkonnou a nařizovací moc a skládala se ze 17 členů, což bylo ustanoveno v ústavě. Všichni členové vlády byli voleni Revolučním Národním shromážděním a také jemu odpovídali za svou činnost. Národní shromáždění mělo oprávnění vyslovit nedůvěru vládě a tím odvolat jak jednotlivé členy, tak i celý sbor.⁵²

Jmenování úředníků, vládní návrhy zákonů a politické věci projednávala vláda sborově. Vláda měla i oprávnění vydávat vlastní právní normy formou nařízení.⁵³

Vznikem nového československého státu, který měl republikánskou formu, se začaly rozsudky a nálezy se vyhlášovat jménem republiky nikoliv již jménem císaře jako tomu bylo v minulosti. Československo se stalo parlamentní republikou z pohledu formálně ústavně právního.⁵⁴

Nejvýznamnější pozici v novém systému státních orgánů zastával parlament, nejnižší postavení měl prezident, který se nemohl vměšovat do aktivit vlády ani zákonodárství - kromě omezeného práva veta.⁵⁵

2.3.3 Prezident

Prezident se stal hlavou státu a byl volen Revolučním národním shromážděním, zastupoval stát, zastával funkci vrchního velitele ozbrojených sil, uděloval milosti a amnestie, přijímal vyslance, jmenoval důstojníky a vyšší státní úředníky. V případě, kdy byl prezidentský úřad neobsazený nebo byl v zahraničí, převzala jeho oprávnění vláda. Ústavou byla určena zásada, dle které se stal prezident politicky neodpovědný, protože jeho vládní akty musely být schváleny odpovědným členem vlády. Prezident rovněž schvaloval zákony a mohl ho zpět vrátit Revolučnímu národnímu shromáždění. Tento vrácený zákon musel být znovu projednán, a pokud byl přehlasován, tak v takovém případě musel být vyhlášen.⁵⁶

2.3.4 Státní zřízení

Ústava se nezabývala formou státního zřízení, přestože se jednalo o velice důležitou ústavně právní záležitost. Z výkladu se však dalo jasně vyvodit, že nový stát je republikou, neboť v ústavě se nacházelo ustanovení o „*prezidentu republiky*“ a poté z § 13, podle kterého

⁵² SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 32.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 32.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ KADLECOVÁ, Marta a kol. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 35.

se „*rozsudky a nálezy soudů vyhlášují se jménem republiky*“. V § 20 pak byly schváleny veškeré akty moci výkonné a nařizovací, provedené předsednictvem Národního výboru.⁵⁷

Zveřejněním nové prozatímní ústavy vzniklo tzv. *druhé ústavní provizorium*, a proto musely být započaty veškeré přípravy na vytvoření konečné ústavy.⁵⁸

V nově vzniklém Československu se nacházelo mnoho politických stran. Byl převzat systém, který byl vytvořen v Rakousko-Uhersku, především v Předlitavsku, koncem 19. století a počátkem 20. století. Nejsilnější politickou stranou byla Republikánská strana lidu zemědělského a malorolnického. Program strany vycházel z učení *chápující půdu jako faktor zajišťující jak výživu, tak i pokrok tzv. agrarizmu*. Tato strana zastávala pozici člena vládní koalice po celou dobu trvání Československé republiky. Další stranou byla Československá sociálně demokratická strana. Jednalo se o nestavovskou lidovou stranu, která měla své členy zejména mezi měšťanstvem, inteligencí a u příslušníků svobodných povolání. Následně v lednu byl uskutečněn první sjezd Československé strany lidové.⁵⁹

Politickým stranám muselo být jasné od začátku, že ústava musí splňovat ústavní zásady, jako byly: svrchovanost (vláda lid a pro lid), uplatnění demokracie se zdůrazněním demokratických voleb zástupců lidu, zakotvení trojí dělby moci (rozdělení moci na zákonodárnou, výkonnou, soudní), respektování svobody člověka a s uznáním nezadatelných přirozených práv a svobod (zdůraznění teorie přirozených práv jednotlivce).⁶⁰

Po začátku působení Národního shromáždění byl velice brzy založen zvláštní ústavní výbor, který se skládal z 32 členů, a jeho hlavním cílem bylo připravit návrh nové definitivní ústavy.⁶¹

2.3.5 Novela

Prozatímní ústava byla brzy novelizovaná: zákonem č.138/1919 Sb. z 11. března 1919 a zákonem č. 271/1919 Sb. Novela ústavy se dotýkala zvláště prezidenta a Národního shromáždění. Novelou došlo ke zvýšení počtu poslanců Národního shromáždění z 256 na 270, zpřesnění usnášení se sněmovny a způsobu hlasování.⁶²

⁵⁷ SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 32.

⁵⁸ Tamtéž, s. 34.

⁵⁹ KADLECOVÁ, Marta a kol. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 23-24.

⁶⁰ SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 34.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 32.

Také oprávnění prezidenta byly výrazně rozšířeny: ke zvolení bylo zapotřebí nadpoloviční většiny přítomných a souhlas dvou třetin. Bylo stanoveno výslovně, že schvaluje a sjednává mezinárodní smlouvy. V případě určitých smluv se vyžadoval souhlas parlamentu. Jednalo se o obchodní smlouvy a takové, ze kterých mohly pro občany a stát vzniknout majetková a osobní břemena, jakož i smlouvy vztahující se ke státnímu území. Prezidentovi zůstala pravomoc vrátit zákon s připomínkami do 14 dní od dodání vládě. Zákon musel být znova projednán Národním shromážděním za přítomnosti nadpoloviční většiny poslanců. V případě prezidentova onemocnění, které trvalo déle než jeden měsíc, měl být Revolučním Národním shromážděním zvolen náměstek, který by ho zastupoval. Prezident měl právo účastnit se schůzí vlády a také jim předsedal. Dále mohl žádat zprávy od vlády a jejich členů a parlamentu předkládal informace o stavu republiky a radil postupy.

Ústava určitým způsobem změnila i postavení vlády, neboť dříve byla sedmnáctičlenná a nyní nebylo stanoveno, kolik musí mít členů. V zákoně byl ustanoven pouze „*potřebný počet členů vlády*“.⁶³

Vláda již nebyla volena Revolučním Národním shromážděním, ale jmenována prezidentem republiky, což se pokládalo za největší přeměnu ústavy. Novelou ústavy byly posíleny oprávnění vlády a především prezidenta tím došlo k zeslabení pozice parlamentu.⁶⁴

⁶³ Tamtéž, s. 33.

⁶⁴ KADLECOVÁ, Marta a kol. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 36.

3 Postavení šlechty v Československu

V roce 1918 ztratila československá šlechta, která měla v historii zvláštní právní výsady a často také nároky na šlechtické tituly, veškerá dosavadní privilegia. Proto budu v následující části rozebírat problematiku zrušení šlechtictví a také skutečností, které jim předcházely.⁶⁵ V návaznosti na výše zmíněné skutečnosti se zmíním o konfiskaci majetku.

3.1 Zrušení šlechtictví

Zrušení šlechtických titulů vycházelo z přelomového rozhodnutí francouzského Národního shromáždění z roku 1790, kterým se zrušilo šlechtictví a veškeré výsady s ním spojené.⁶⁶

V revoluční době se postupně stále více v celé Evropě propagovala idea rovnosti všech lidí. V nově vzniklých státech vlády vytvářely ústavy na základě francouzské předlohy, a proto v důsledku toho zanikaly dokonce šlechtické tituly.⁶⁷

Československý stát velice brzy po první světové válce „skoncoval“ se šlechtou. Návrh zákona o zrušení šlechtictví předložen na sedmé schůzi Národního shromáždění, 3. prosince 1918. Dr. František Weyr členům ospravedlnil tento zákon svým proslovem, kterým uvedl rozsáhlé důvody proti šlechtě. Podle něj již stát neměl v budoucnu udělovat šlechtictví, řády ani určité druhy titulů. Všichni členové pléna tento zákon považovali za opodstatněný, a tudíž byl přijat ihned. 10. prosince se stal zákon platný jako zákon č. 61/1918 Sbírkou zákonů a nařízení. Šlechticové nemohli dále používat rodné jméno s přídomkem nebo dodatkem, který označoval šlechtictví, byly zrušeny řády, šlechtictví, taktéž všechny práva z nich vyplývající, jakož i tituly, jen v případě, že byly uděleny jako vyznamenání.⁶⁸

Avšak stále platily tituly, kterými šlo splněním předepsaných podmínek nabýt právního nároku - titul inženýrský, doktorský atd., a také tituly úředních hodností a vyznamenání, které udělovaly vysoké školy.⁶⁹

⁶⁵ SOUKUP, Ladislav. Zrušení šlechtictví v ČSR. *Právněhistorické studie*, 1973, roč. 17, s. 101-112.

⁶⁶ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta Rakouského císařství*. Praha: Agentura Pankrác, 2006, s. 379.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž, s. 380.

⁶⁹ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta Rakouského císařství*, s. 380.

Zákon byl několikrát novelizován již za trvání první republiky. Poslanci totiž nemysleli na legionáře a vojáky v pohraničí a na Slovensku, kteří již nemohli nosit řády ani vyznamenání, které si zasloužili svými službami. Z tohoto důvodu bylo v roce 1920 změněno příslušné ustanovení a nově vznikala vyznamenání pro vojáky za statečnost. Každou novelou se také zpříšňovaly sankce za porušení uvedených zákazů. Nejprve zákon z roku 1918 žádné tresty nepředepisoval, od roku 1920 mohly být uloženy tyto tresty - vězení od 24 hodin do 14 dnů, peněžitý trest od 50 Kč do 1500 Kč.⁷⁰

3.2 Konfiskace majetku

V Československu bylo o dalším osudu majetku Habsbursko-Lotrinského rodu rozhodnuto v záborovém zákoně č. 215/1919 Sb., který měl charakter zákona rámcového. V § 9 bylo konstatováno, že se zvláštním zákonem rozhodne o náhradě za převzatý majetek a uskuteční se zásada, podle které bude bez náhrady převzat majetek příslušníků nepřátelských států, příslušníků bývalé panovnické rodiny Habsbursko-Lotrinské, majetek nadací spočívajících na právech ze šlechtictví zrušeného zákonem ze dne 10. prosince 1918, čís. 61 Sb. z. a n. Státem měl být zabrán majetek, jehož užívání se zakládalo na výkonu funkcí, úřadů a důstojností cizozemských, nebo které byly s takovou funkcí, úřadem nebo důstojstvím spojeny. Dále se jednalo o majetek bezprávně nabytý, majetek osob, které se hrubě provinily proti československému národu ve světové válce a majetek, jenž podle ustanovení zákonů připadl státu jako splátka na dávku z majetku. Při převzetí majetku mělo být postupováno tak, aby osoby, pro které na zabraném majetku vážnou práva, jako i osoby, které mají proti dosavadnímu vlastníku právo z poměru služebního, zaopatřovacího a pachtovního, nebyly zkráceny.⁷¹

Na základě navazujícího náhradového zákona čís. 329/1920 Sb. (§ 35) měl být bez náhrady převzat pouze majetek bývalé panovnické rodiny Habsbursko-Lotrinského a za určitých podmínek také nadací spojených s právy ze šlechtictví. Oprávnění v záborovém zákoně nebylo zcela využito, neboť poválečné mírové smlouvy zakazovaly zabrání majetku příslušníků poražených států.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Nověji srov. HORÁK, Ondřej. Meziválečná pozemková reforma v Československu. In Kol. aut. *Meziválečné Československo a Evropa*. Ostrava: KEY Publishing s. r. o., 2008, s. 63-92.

Problematická byla pozice velkostatků Konopiště a Chlumu, které byly ve vlastnictví nezletilých dětí Maxmiliána a Arnošta z Hohenbergu, což byli synové arcivévody Františka Ferdinanda d'Este a hraběnky Žofie Chotkové, povýšené na vévodkyni z Hohenbergu. Před svým sňatkem se Ferdinand totiž zřekl pro své budoucí potomky z tohoto manželství příslušnosti k Habsbursko-Lotrinskému domu a případného následnictví. Proto nebylo jasné, jestli jejich majetek bude převzat bez náhrady či nikoliv.⁷²

O tento případ se s velkým zájmem zabývala jak veřejnost, také i soudobé noviny. Své úvahy uváděl i prof. Josef Pekař, který se věnoval velkostatku Konopiště, které mělo být odebráno bez náhrady. Zabýval se okolnostmi a chybnými podklady, na jejichž základě jednaly parlamenty a úřady.

Otázkou majetku bývalé panovnické rodiny se zabýval zákon č. 354/1921 Sb. z a n., o převzetí statků a majetku, případných podle mírových smluv československému státu. Podle § 3 se za statky a majetek bývalé panovnické rodiny rakousko-uherské rozuměly statky a majetek posledního panovníka Karla a jeho manželky Zity, jiných osob bývalé panovnické rodiny rakousko-uherské a zejména též bývalého následníka trůnu Františka Ferdinanda Este a jeho potomků, císařskokrátovského rodinného fondu a statky a majetek stížené svěřeneckým svazkem korunního svěřenství císaře a krále Františka Josefa I. pro arciknížecí rod Habsbursko-Lotrinský.

⁷² HORÁK, Ondřej. *Vznik Československa a recepce práva*, s. 154.

4 Situace v Německém Rakousku

Nyní se dostáváme do části, ve které se budu zabývat událostmi, které se odehrávaly na území dnešního Rakouska v období od října do prosince roku 1918. V této době se Rakousko-uherská monarchie postupně rozpadala, což si rakouské země uvědomovaly a začaly jednat. Zaměřím se na 21. říjen 1918, kdy vzniklo Provizorní národní shromáždění Německého Rakouska a vytvořilo se pro německy osídlenou oblast Předlitavska označení Německé Rakousko. Dále budu blíže charakterizovat 30. říjen, kdy došlo k založení státu, přeměně soudní moci, konci reálné unie s Uherskem, podepsání manifestu císařem a také vyhlášením republiky. Ke konci kapitoly se budu věnovat státnímu občanství.

4.1 První zasedání Provizorního Národního shromáždění

Zakládajícím orgánem nového státu se stalo Provizorní Národní shromáždění, které poprvé zasedalo 21. října 1918 v zasedacím sále dolnoněmeckého Lidového domu v Panské ulici.⁷³

Provizorní Národní shromáždění se skládalo z 208 členů, jednalo se o poslance Říšské rady všech volebních okrsků ve Voralbersku, Salzburku, Rakousku nad Enns a Rakousku pod Enns, Tyrol, Korutan, Štýrska, Čech, Moravy a Slezska. Počet mandátů poslanců Říšské rady byl ustanoven ve volbách roku 1911 následujícím způsobem: Německá národní jednota měla 104 hlasů, křesťanští socialisté 65, sociální demokraté 38 a také 1 hlas svobodní socialisté.⁷⁴

Podle manifestu císaře Karla o federalistické výstavbě přišlo shromáždění s požadavkem vytvoření německorakouského spolkového státu, do kterého měly patřit také Sudety. Další dny se úplně rozkládala monarchie.⁷⁵

Před začátkem zasedání Provizorního Národního shromáždění se v Panské ulici sice shromáždily davy lidí, ale o velké národní hnutí se nejednalo. Zasedání započal předseda zasedání Waldner. Za cíl shromáždění pokládal společné zastupování práva na sebeurčení německého národu v Rakousku, také vyhlášení nezávislé státnosti, a aby ustavující Národní shromáždění pro stát Německého Rakouska *rozhodlo o podstatných základních rozhodnutích*. Poté následovala volba 3. prezidentů: Franz Dinghofera za Velké Němce, Jodoka Finka

⁷³ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*. Die Republik entsteht. Wien: Amalthea, 2000, s. 32.

⁷⁴ Tamtéž, s. 41.

⁷⁵ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta Rakouského císařství*, s. 381.

za křesťanské socialisty a Karla Seitze za sociální demokraty, který po jeho volbě prohlásil: „*Grundstein war für ein neues Deutschösterreich gelegt.*“⁷⁶

Při prvním zasedání provizorního Národního shromáždění 21. října vzniklo pro německý osídlenou oblast Předlitavska označení Německé Rakousko a také byl stanoven charakter nového státu jako národního státu s jeho právem na sebeurčení.⁷⁷ Státní forma nového budoucího státu byla zcela nejasná. Sociální demokraté požadovali vytvoření demokratické republiky, křesťanští socialisté hájili monarchistickou formu vlády. Na zasedání se neřešily pouze otázky týkající se státu a ústavy, ale také se především projednávala bída ve vyživovacích zemích.⁷⁸

Hlavní úlohou provizorního Národního shromáždění bylo vedle vytvoření nové prozatímní ústavy, také ustanovení ustavujícího Národního shromáždění. Proto se 18. prosince 1918 vytvořily podklady pro volbu ustavujícího Národního shromáždění v souladu s volebním řádem shromáždění a volba se konala 16. února 1919, kdy provizorní Národní shromáždění ukončilo svoji činnost a 4. března 1919 zasedalo poprvé Národní shromáždění, jejímž hlavním úkolem bylo vytvořit definitivní ústavu Německého Rakouska.⁷⁹

4.2 Státní vznik Německého Rakouska - 30. říjen 1918

Dne 30. října 1918 se konalo druhé zasedání Provizorního Národního shromáždění v parlamentní budově na Ringstrasse. Předsedou se stal Karel Seitz. Národní shromáždění zvolilo první Státní vládu jako kolektivní radu státu a byla schválena nová vláda Karla Rennera. Následující den se vzdala funkce císařskokrálovská vláda Heinricha Lammasche.⁸⁰

Poslanci se také zabývali nótou prezidenta Wilsona hlavně jeho vlivem na státní území zvláště ve smyslu práva na sebeurčení.⁸¹ Rovněž bylo projednáváno uspořádání státní moci, pracovní spojení a ochranou v demobilizaci, vyživovací otázky a také shromažďovací právo.⁸²

Státní založení spočívalo na dohodě a iniciativě politických stran. Mezi politické strany tehdejší doby patřili sociální demokraté, křesťanští sociálové a němečtí nacionalisté.⁸³

⁷⁶ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 34-37.

⁷⁷ Tamtéž, s. 109.

⁷⁸ Tamtéž, s. 35-38.

⁷⁹ Tamtéž, s. 205.

⁸⁰ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta Rakouského císařství*, s. 381.

⁸¹ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 101.

⁸² Tamtéž, s. 47.

⁸³ Tamtéž, s. 75.

Dne 30. října stanovilo Národní shromáždění výslovně, že bude vykonávat nejvyšší moc dočasně, převzaté zákony a nařízení byly jen v dočasné platnosti.⁸⁴

Za Německé Rakousko se označovala německy osídlená oblast Předlitavska, což již bylo stanoveno při prvním zasedání provizorního Národního shromáždění 21. října 1918.⁸⁵

4.3 Nová vedle staré státní moci

Válka byla prohrána, bortila se celá říše a také celá armáda. Existovala nejen Lammaschova císařskokrálovská vláda, ale když 30. října vznikla i Státní rada Německého Rakouska, tak bylo jasné, že takový stav nemůže mít dlouhé trvání.⁸⁶

Císař Karel, který měl až doposud sídlo v Schönbrunnu se snažil společně s vládou o udržení postupného rozkladu celé říše. Revoluční hnutí se dostalo také do Vídně. Hlavní centrum zaplnili vracející se vojáci z fronty, zběhové, ranění. V ulicích Vídně hlídaly rudé gardy a vytvořily se rady vojáků a dělníků.⁸⁷

I když ve Vídni probíhaly revoluční boje, v Schönbrunnu panoval klid. Královský pár se vždy snažil o mír, proto je veřejnost nepovažovala za viníky války. Určité riziko pro císaře zde určitě bylo, avšak opravdový odpor vůči panovníkovi, který požadoval mír, uděloval milosti nejen Čechům ale také více lidem, zde neexistoval.⁸⁸

Dne 30. října 1918 vznikl nový stát, ale také nadále existoval Předlitavský stát i Rakousko-uherská reálná unie, tudíž existovaly na území Německého Rakouska dvě státní moci, dosavadní a nová. V oblasti zákonodárství již po 30. říjnu nebyla vykonávána stará rakouská státní moc, neboť už neexistovaly žádné vládní předlohy, říšská rada nečinila žádné návrhy a poslední návrhy byly přijaty 22. října v Poslanecké sněmovně. Po 30. říjnu zasedala Poslanecká sněmovna jen jednou a to 12. listopadu, poté se Panský dům už neshromáždil nikdy. Také nová legislativa nevydávala před koncem dosavadní státní moci žádné nové zákonodárné akty, protože provizorní Národní shromáždění zasedalo 12. listopadu až po posledním zasedání Poslanecké sněmovny, tudíž nedocházelo k žádné konkurenci a paralelnosti mezi novým a dosavadním zákonodárstvím.⁸⁹

⁸⁴ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 191.

⁸⁵ Tamtéž, s. 109.

⁸⁶ GALANDAUER, Jan. *Karel I. Poslední český král*, s. 277.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Tamtéž, s. 279.

⁸⁹ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 117.

Zcela odlišně od legislativy se vyvíjely vládní a výkonná moc, které fungovaly vedle sebe, kde na jedné straně stála státní rada a státní tajemníci a na druhé straně císař s císařskokrálčovskými předlitavskými jakož i císařskokrálčovskými společnými ministry rakousko-uherské reálné unie. Zástupci nové a předchozí státní moci mezi sebou vzájemně komunikovali nejen o politických otázkách, ale i o potravinové situaci a o stavu klidu zbraní. Významně byl zviditelněn vliv nové vlády, když se jí podařilo získat panský dům pro Německé Rakousko.⁹⁰

4.4 Konec reálné unie s Uherskem

Rakousko/Předlitavsko, které se postupně měnilo na volnější federalistickou strukturu, ovlivňovalo také Uhersko, které již nebylo spojeno v Reálné unii s jednotným státem, nýbrž s více takovými existujícími spolkovými státy. V důsledku tohoto vývoje zanikla reálná unie a Uhersko vytvořilo personální unii.⁹¹

S ohledem na nespokojenost uherského národa vypukla 31. října 1918 v Budapešti astrová revoluce, podle květin povstalců. V čele stál hrabě Michael Károlyi, který stál v čele maďarské národní rady, která měla za cíl vytvořit samostatnou personální unii s Rakousko/Předlitavskem a zastávala požadavek samostatnosti Uher. Stále více jednotek, stále více úřednictva státní moci a také civilní správy Budapeště se postavilo za národní radu. V počátečních hodinách revolučního dne král - císař z Schönbrunnu odepřel udělit rozkaz střílet proti povstalcům, čímž jim zaručil úspěch. Panovník Karel jmenoval telefonicky předsedu národní rady Károlyiho novým ministerským předsedou a nakonec rozhodl pro úplnou samostatnost Uherska.⁹²

Po této vítězné revoluci se nenacházel na území Uher žádný habsburský královský zástupce, uherská vláda nebyla zodpovědná monarchovi ale národní radě.⁹³

Na základě budapešťských událostí se spekulovalo, zdali císař Karel je ještě králem uherským, neboť na základě znaleckého posudku a právnické fakulty panoval názor, že panovníkovy práva by měly zaniknout. 13. listopadu se vydala delegace komory uherského říšského sněmu pod vedením jejich předsedy do nového sídla Eckartsau.⁹⁴

⁹⁰ Tamtéž, s. 118.

⁹¹ Tamtéž, s. 127.

⁹² Tamtéž, s. 131.

⁹³ Tamtéž, s. 133.

⁹⁴ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 145.

Delegace se pokoušela přinutit korunovaného uherského krále k abdikaci, jenže Karel se vzdát trůnu nehodlal. Po jednání se skupinou zástupců vydal prohlášení, ve kterém se vzdal výkonu vlády, nikoliv trůnu.⁹⁵

Excísar a král také v předstihu uznal rozhodnutí, kterým si mohlo Uhersko stanovit budoucí státní formu. Další den byla proklamace předána uherskému ministerskému předsedovi Károlyimu, čímž vznikla volná cesta k vytvoření republiky.⁹⁶

V Budapešti byly pouta s minulostí zpřetrhány důsledněji než v Praze a ve Vídni, neboť oprávněné prohlášení přijímaly parlamenty, jejichž poslanci byli ustanoveni v celoříšských rakouských volbách z 1911. V Uhrách se stará sněmovna rozpustila a z národních rad bylo založeno prozatímní shromáždění.⁹⁷

Dne 16. listopadu 1918 Uhersko vyhlásilo svou nezávislost a republikánskou formu vlády.⁹⁸

Rakousko/Předlitavsko, dosavadní velké Uhersko a obě reálné unie rozpustily svou společnou armádu. Mnoho vojáků a úředníků se znovu nově orientovalo, nyní začalo cítit národnost svého nově vzniklého státu.⁹⁹

4.5 Manifest ze dne 11. listopadu 1918

Situace v rakouském císařství byla ovlivněna politickým děním v Německu. Nejmocnější politická strana, sociální demokraté požadovali vznik republiky, která by se stala součástí Německa. Němečtí nacionálové také nepodporovali monarchii v Rakousku a viděli svoji budoucnost s Německem. Křesťanští sociálové zastávající nejvíce habsburské názory nakonec také odstoupili od úmyslu zachování monarchistické formy. Dokonce i alpské země, které byly vždy oddané císaři, nechtěly monarchii. Obsah proklamace vypracovali ze staré císařskokrálovské vlády ministr Redlich a ministerský předseda Lammasch a z vlády Německého Rakouska potom K. Seitz a K. Renner. Text byl vytvořen po zdlouhavých jednáních, který měl být dostatečný jak pro císaře, tak pro zasedání Národního shromáždění Německého Rakouska.¹⁰⁰

⁹⁵ GALANDAUER, Jan. *Karel I. Poslední český král*, s. 284.

⁹⁶ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 145.

⁹⁷ GALANDAUER, Jan. *Karel I. Poslední český král*, s. 284.

⁹⁸ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 134.

⁹⁹ Tamtéž, s. 135.

¹⁰⁰ GALANDAUER, Jan. *Karel I. Poslední český král I*, s. 280.

V průběhu 11. listopadu byl ministerským předsedou Lammaschem a ministrem vnitra von Gayerem odevzdán manifest císaři. Císař nejprve nechtěl podepsat, neboť se nechtěl vzdát svého postavení. Byl však přesvědčen von Gayerem a Lammaschem, že se proklamací nevzdává trůnu, ale vzdává se oprávnění vykonávat státní moc a tím pádem v budoucnosti nezanikají císařovy požadavky. Císař se zřekl všech podílů na státních záležitostech, předem uznal rozhodnutí, které se týkalo Německého Rakouska a jeho budoucí státní formy. Manifest byl opravdu sepsán nejednoznačně, císař se pokoušel přechýst manifest, ale nebylo to vůbec jednoduché. Proto se později dohadovaly řady znalců o jeho právní platnosti a politickém vlivu.¹⁰¹

Oba zástupci poháněli císaře k podpisu, neboť se obávali, že revoluční ozbrojenci, rudé gardy se dostanou do Schönbrunn. Nakonec se podařilo dosáhnout podepsání prohlášení císaře Karla I. Už po pár hodinách se lidé shromažďovali u vyvěšených plakátů s obsahem prohlášení.¹⁰²

Zajímavosti v té době bylo, že císař manifest podepsal tužkou, což působilo jaksi dočasně. U něho ale bylo obvyklé podepisování tužkou. Monarcha nemohl pro nedostatek ministerských podpisů činit žádné rozhodnutí, tedy již nemohl vládnout. Toho dne odpoledne císař přijal demisi, udělil řády, tituly a nestanovil žádnou novou vládu, tudíž neexistovala žádná vláda, ani orgán, který by mohl zastávat tuto funkci. Ve skutečnosti v činnosti pokračovaly pouze likvidující úřadovny a kanceláře, kde exministři pracovali v oslabené funkci.¹⁰³

Proto nastal konec Rakousko-Uherska 11. listopadu. Veškerý majetek monarchie se přeměnil na majetek vzniklé republiky. Císař se nenacházel ve stejném postavení jako německý císař Vilém, který utekl do Nizozemí a už o něm dále nebylo slyšet. Kdežto Karel měl v úmyslu setrvat na území habsburské monarchie, neboť se domníval, že je stále zákonným monarchou.¹⁰⁴

V té době se proto musel Karel rozhodnout kde se přesídlí. Císař si vybral zámek Eckartsau nacházející na východ od Vídně. Zámek se nestal majetkem nového Německého Rakouska, ale stále byl v soukromém vlastnictví habsburské monarchie.¹⁰⁵

¹⁰¹ Tamtéž, s. 281.

¹⁰² GALANDAUER, Jan. *Karel I. Poslední český král*, s. 282.

¹⁰³ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 141.

¹⁰⁴ GALANDAUER, Jan. *Karel I. Poslední český král*, s. 283.

¹⁰⁵ Tamtéž.

4.6 Vyhlášení republiky

Když císař podepsal 11. listopadu manifest, tak už nic nebránilo v cestě, aby Národní shromáždění 12. listopadu vyhlásilo vznik nové republiky Německého Rakouska.¹⁰⁶

Pro mnoho lidí byl 12. listopad 1918 volný den. Již od ranních hodin proudily davy lidí k budově Parlamentu, neboť mělo zasedat provizorní Národní shromáždění. Už okolo poledne se začal celým městem šířit klid svátečního dne. Práce utichla, obchody byly uzavřené, doprava nejezdila. Na Ringstrasse, Schwarzenbergplatz se shromažďovaly spolky a odbory. Po tolika dnech plných zahořklosti vypadaly obličeje lidí už na první pohled jasněji a optimističtěji.¹⁰⁷

Státní rada vytvořila základní plán, který byl vytvořen pro zasedání provizorního Národního shromáždění 12. listopadu. Bylo předvídáno vyjednávání zákona o státní a vládní formě Německého Rakouska, zákona o zřízení sbírky zákonů, ústavy a prohlášení státu o státním území, ústavního zákona o státním občanství, ústavním zákonu o soudní moci, ústavním zákonu o zřízení zemské vlády a vyhlášky o zemských a krajských sněmech. Téměř všechny články státu vznikly na tomto programovém jednání.¹⁰⁸

Naposledy se měla Poslanecká sněmovna shromáždit dopoledne 30. října, před státním založením. Avšak zasedání bylo s ohledem na současné poměry po druhé minutě trvání odročeno na 12. listopad, kdy se konalo poslední zasedání Poslanecké sněmovny. Na tomto zasedání se účastnili poslanci nejen německých volebních krajů, ale ještě také Polska, Ukrajiny, Jihoslovanů, Rumunů, od těchto dokonce viceprezident Simionovici. Poslanecká sněmovna zrušila zasedání a na další den nebylo určeno žádné zasedání. Tímto se zřeklo lidové zastoupení jejich podílů na státních záležitostech, a sice ne jen němečtí poslanci, kteří byli členové provizorního národního shromáždění, nýbrž také zástupci jiných národů.¹⁰⁹

4.7 Státní občanství

Největším problémem bylo také právní zakotvení státních občanů Německého Rakouska. Tato otázka byla zvláště aktuální, neboť měla platit jako předpoklad pro vymezení volebního práva pro ustanovující Národní shromáždění. Politické strany se proto o ní značně zajímaly. Tak došlo 27. listopadu 1918 k odpovídajícímu zákonnému usnesení v provizorním

¹⁰⁶ GALANDAUER, Jan. *Karel I. Poslední český král*, s. 283.

¹⁰⁷ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 164.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 177.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 156-160.

Národním shromáždění. Bylo naplánováno, že státní občanství bude zřízeno na právu pobytu v obcích Německého Rakouska anebo na opčním prohlášení, přičemž ale váleční uprchlíci z Dalmácie, Istrie, Galicie a Bukowiny, kteří získali po 1. srpnu 1914 stálé bydliště v Rakousku, byli vyloučeni. Poslanec Kemetter sestavil žádost o přidání, že by mělo být poskytnuto prohlášení o příslušnosti k německé národnosti i německo-rakouským vlasteneckým zmocněncům, jak také bylo jejich svobodnou volbou, vyhlásit se za ostatní nástupnické státy Dunajské monarchie. Tato žádost byla většinou přijata.¹¹⁰

Státní rada měla nyní potvrdit usnesení Národního shromáždění, přišla ale k názoru, že by nebylo uskutečnitelné. Bylo by potřebné obrovské správní vydání, aby bylo toto prohlášení všech německo-rakouských vlasteneckých zmocněnců přijato a překontrolováno, což by nebylo v krátké lhůtě do voleb vůbec uskutečnitelné. Také ostatní následnické státy by podaly podobné žádosti, což by bylo škodlivé tady sídlícím Němcům. Tak se státní rada usnesla, obrátit se na národní shromáždění, kterému krátce předtím zrušili usnesení.¹¹¹

Toto vyvolalo v obou grémiích, jak ve Státní radě a Národním shromáždění, zásadní úvahy o postavení a funkci státní rady. Avšak nakonec bylo dohodnuto převést návrh zákona ústavní komisi, která informuje plénum během 24 hodin. Poté vyslovili jednohlasně usnesení, že Kemmeter přidá dodatek, že také domovští příslušníci v Německém Rakousku musí učinit přiznání k německé národnosti. Státisíce lidí, kteří by se nepřihlásili, by riskovali nebezpečí, že budou bez státní příslušnosti, a co nebylo řečeno, ztratí volební právo. 5. prosince 1918 se provizorní Národní shromáždění usneslo na návrhu zákona o právu státního občanství v nové formě.¹¹²

¹¹⁰ MOMMSEN, Hans. *Österreich-November 1918*, s. 159-160.

¹¹¹ Tamtéž, s. 160.

¹¹² Tamtéž, s. 159-161.

5 Ústavní základy Německého Rakouska

V páté části se budu zabývat recepčním zákonem č. 1/1918 StGBI. o zakládajícím zřízení státní moci, který byl přijat 30. října na druhé schůzi prozatímního Národního shromáždění. Jednalo se o první zákon Německého Rakouska, jímž bylo ustanoveno Národní shromáždění jako nejvyšší zákonodárný orgán a Státní rada jako výkonný orgán. Velkou nevýhodou zákona se mi jevilo nestanovení vládní formy Německého Rakouska. V dalších kapitolách se zaměřím na státní formu, funkci státní rady, novelu zákona a na kontinuitu. V závěrečné části budu blíže charakterizovat zákon o státní a vládní formě. Za nejvýznamnější usnesení celého zákona pokládám ustanovení čl. 1, ve kterém bylo stanoveno, že „*Německé Rakousko je demokratická republika*“.

5.1 Recepční zákon

Prvním zákonem Německého Rakouska se stal zákon č. 1/1918 StGBI. Jak v ústavním právu, tak i v soustavě nejvyšších státních orgánů došlo k nové právní úpravě, v této oblasti nedošlo k žádné recepci.¹¹³

V zákoně bylo ustanoveno, že nejvyšší moc státu Německého Rakouska je vykonávána prostřednictvím provizorního Národního shromáždění voleného všemi občany na základě rovného volebního práva dle § 1, což se jednalo o demokratický princip. Zákonodárnou mocí bylo nadáno Národní shromáždění, v závěru státního založení stanovilo hlavní základy ústavy a příslušných orgánů. V zákoně sice bylo uvedeno samostatné Národní shromáždění, ale v realitě to znamenalo prostřednictvím ostatního orgánu nebo ve spolupůsobení s dalším orgánem, všeobecně druhou komorou, případně v konstituční monarchii s monarchou.¹¹⁴

Provizorní Národní shromáždění pověřilo vládní a výkonnou mocí Německorakouskou státní radu, v čemž byl spatřován republikánský princip. Ten spočíval v tom, že v nově vytvořeném státním systému nezůstalo žádné místo pro další orgán, případně monarchu. Jeho pozici přejala státní rada, neboť jmenovala státní vládu.¹¹⁵

¹¹³ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 89.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Tamtéž.

5.1.1 Vládní forma - demokratická republika

Vládní forma nebyla v zákoně určena. Slova republika, republikánský, demokracie, demokratický nebyly vědomě použity, což bylo zákonodárcům 12. listopadu vytýkáno. Sociální demokraté a křesťanští sociálové totiž neustále váhali.¹¹⁶

5.1.2 Státní forma

Co se týkalo státní formy nově vzniklého státu, tak se jednalo o decentralizovaný jednotný stát. Státní forma se nepodrobila zcela novému vytvoření tak jako vládní forma, ale prostřednictvím upraveného převzetí právních norem.¹¹⁷

Recepční klauzule podnítila vznik nových zemských orgánů, provizorního zemského shromáždění, provizorního zemského výboru a nové zemské vlády. Po starých orgánech nebyly příslušná rozhodnutí resp. nařízení výkonného výboru z 25. či 29. října přijata - která by tímto zřídila zemskou moc vedle nové státní moci v procesu státního založení. Sedm tradičních zemí převzalo zemský pořádek z roku 1861, který zcela v modelu decentralizovaného jednotného státu pokračoval, jen byl pozměněn ve smyslu závěrečného usnesení výkonného výboru z 25. října resp. na to navazující návrhy z 29. října.¹¹⁸

5.1.3 Státní rada

Byl výkonný výbor, který zvolil prozatímní Národní shromáždění na jejím prvním zasedání 21. října 1918, a který byl normován v první německo-rakouské ústavě z 30. října o základních zřízeních státní moci.¹¹⁹

§ 3 recepčního zákona stanovil, že vládní a výkonnou mocí pověřuje prozatímní Národní shromáždění výkonný výbor, který byl ustanoven z jejího středu. Výkonný výbor ponese název „*Německorakouská státní rada*“. § 4. Státní rada se skládala vedle tří prezidentů Národního shromáždění, kteří příslušeli z moci tomuto úřadu, z dalších dvaceti členů a stejným počtem náhradníků, kteří byli proporcionalně voleni z domu.¹²⁰

Když se národní shromáždění skládalo z 210 členů, představovalo 23 členů jejího výkonného výboru slabší desetinu pléna. Co se týče stran, náleželo Státní radě 9 německých

¹¹⁶ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*. Die Republik entsteht. Wien: Amalthea, 2000, s. 90.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 94.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 94-96.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 155.

¹²⁰ Tamtéž, s. 56.

nacionalistů, 6 křesťanských socialistů a 5 sociálních demokratů, k tomu přišli ještě 3 prezidenti: Dinghofer, Hauser a Seitz a tak zvýšili stav každé strany o 1 člena.¹²¹

Tehdy státní radě také chyběla pohodlná střecha nad hlavou. Zasedala v pokojích pánů domu, jejichž kanceláře a úředníci jim byli k službám. Z toho vzešla Státní kancelář, která poté konfiskovala do vlastnictví pokoje starého předsednictva ministerstva rady.¹²²

V usnesení § 5 Národního shromáždění z 30. října znělo: Státní rada se ustanovila za předsednictví prezidentů, ustanoví z jejího středu vedoucího kanceláře, který bude zodpovědný za vedení protokolů Státní rady, a notáře Státní rady, který bude dokládat ověřené kopie Státní rady. 3 prezidenti, vedoucí kanceláře a notář tvoří vedoucí státní ředitelství.¹²³

Prezidenti zastupovali státní radu navenek, tedy před ostatními občany stejně jako zástupci jiných států a národů. Vyhotovení dokumentu státní rady bylo platné jen tehdy, když bylo vyhotoveno předsedou a bylo podepsáno náhradníkem kancléře a notáře státní rady.¹²⁴

Na základě § 7 státní rada připravovala návrhy zákona Národnímu shromáždění, odhalila závěry, oznámila a vydala nutné výkonné instrukce. V § 8 bylo ustanoveno, že státní rada neprováděla záležitosti státního vedení bezprostředně, ale prostřednictvím zplnomocněnce. Podle ustanovení § 9 zplnomocněnci se sjednotili každý samostatně a všichni pro dodržování rozhodnutí Národního shromáždění, plnění nařízení a dodržování plné moci, kterou jim státní rada udělila a byli odpovědní státní radě a národnímu shromáždění.¹²⁵

Státní rada ustanovila zplnomocněnce a určila v rámci výboru Národního shromáždění rozsah jednotlivých nařízení a jejich splnění. Pověření bylo kdykoliv odvolatelné Státní radou § 10.¹²⁶

Každému zplnomocněnci byla připisována zvláštní funkce se všemi osobními a věcnými požadavky. Takový úřad nesl označení státní úřad a zmocněnec vedl tento úřad jako státní tajemník s připojeným dodatkem, který označoval úřad.¹²⁷

¹²¹ Tamtéž, s. 56.

¹²² MOMMSEN, Hans. *Österreich-November 1918*, s. 57.

¹²³ Dostupné na <<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=sgb&datum=19180004&seite=00000001&size=45>> [citováno 12. 12. 2011, 14:00 hod.]

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Tamtéž.

Všeobecně stále příkazy a plná moc státního úřadu byly stanoveny Národním shromážděním. Na základě § 14 státní rada mohla také pro příbuzné státní úřady zvolit státního tajemníka a znovu rozdělit pro potřebu prověření a také pověřila státního tajemníka, aby předsedal státní vládě. Nejvýznamnější ustanovením se stal § 16 nazvaný jako recepční klauzule, kde bylo ustanoveno, že *„zákony a nařízení byly platné, které v říšské radě zastupovaly království a země, pokud tímto rozhodnutím nebyly změněny nebo zrušeny, tak zůstaly nadále v prozatímní platnosti“*. Podle § 17 byla plným výkonem rozhodnutí Národního shromáždění pověřena státní rada Německého Rakouska.¹²⁸

5.1.4 Novela

K novele zákona se přistoupilo 19. prosince 1918. Byly vytvořeny nové státní úřady, státní kanceláře a státní pečební úřady. Státní kancléř a státní notář mohli ze svého titulu nyní vládnout oficiálně, stali se pověřenci státní rady a podléhali ministerské odpovědnosti jako státní tajemníci. Jednání státní rady vyžadovaly nyní spolupodpis státního kancléře anebo jednoho státního tajemníka, k čemuž připadlo ještě osvědčení státního notáře. Usnesení Národního shromáždění byly potvrzovány státní radou. Státní radě bylo ale přiznáno jedno suspensivní veto. Mohla podat námitky při dvoutřetinové většině u docházky nejméně 15 členů v průběhu 10 dní, při setrvání národního shromáždění byla ale povinna rozhodnutí provést. Jednou připravené potvrzené usnesení státní rady bylo ale neodvolatelné, aby zveřejnění usnesení zákona nebylo ohroženo prostřednictvím změny ve složení státní rady. Zároveň byla pevně určena oblast působnosti státního direktoria, která nebyla dříve blíže popsána. Skládala se ze tří prezidentů, kteří se měnili po týdnu. Jeden povede prezidentský úřad ve sněmovně (Národní shromáždění), druhý v Radě (Státní rada), třetí v Kabinetě (Vláda). Tato poslední funkce nebyla ale nikdy provozována, protože tady v zastoupení vždy vedl předsednictví státní kancléř. Protože direktoriu nemohli příslušet neodpovědní a odpovědní členové, byli pod ministerskou odpovědnost postaveni jak státní kancléř, tak státní notář. Státní direktorium, které původně bylo myšleno jako obchodní výbor státní rady, se stalo parlamentární hlavou státu a vykonávalo také zvláštní pravomoci (jmenování úředníků vyšší služební hodností, udělování milostí, abolicie, vedení a využívání armády). Tady se počítalo také se schválením volby starostů v Linci a Steyeru, které odpovídaly vykonávání dřívějšího císařského práva, co se týče statutárních měst. Státní

¹²⁷ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 86.

¹²⁸ Dostupné na <<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=sgb&datum=19180004&seite=0000001&size=45>>[citováno 12. 12. 2011, 14:00 hod.]

direktorium, které se nyní skládalo pouze ze tří prezidentů, jejichž usnesení však bylo spolupodepisováno státním kancléřem a státním notářem, mělo také pravomoc v naléhavých případech disponovat jménem státní rady.¹²⁹

5.1.5 Formální diskontinuita, materiální kontinuita

Mezi Německým Rakouskem a státem Rakouskem/Předlitavskem stejně tak mezi reálnou unií Rakouska-Uherska neexistovala žádná státní a občanskoprávní kontinuita. Německé Rakousko zdůrazňovalo striktně stanovisko diskontinuity.¹³⁰

Diskontinuita mezi Rakouskem/Předlitavskem a Rakousko-uherskou reálnou unií na jedné straně jakož i Německým Rakouskem na druhé straně vedla k tomu, že Předlitavské zřízení právně neexistovalo, ale muselo být výslovně přejato, což následovalo v závěrečném ustanovení o státním založení generální klauzulí v § 16 StGBI. 1/1918, kde bylo stanoveno, že zákony a nařízení, které jsou v Říšské radě zastoupeny královstvím a zeměmi zůstanou nadále v platnosti, což spíše odpovídalo kontinuitě.¹³¹

Kvůli diskontinuitě musely být právní a ústavní řády Německého Rakouska stejně tak jako státu Československa nově vybudovány. Avšak v obou státech byla dosavadní práva a zřízení státu Rakouska/Předlitavska přejata v tom rozsahu, ve kterém neodporovala novému státu.¹³²

Přeměna soudní moci se ukázala velice nenápadná, neboť spočívala v materiální kontinuitě, tzn. v tom, že jednoduše uzákoněný právní řád byl 30. října bezvýhradně převzat a působil dále nepřetržitě. Své funkce vykonávaly prvoinstanční obvodní soudy až k nejvyššímu soudnímu dvoru a stále byl používány jak Všeobecný občanský zákoník 1811, tak trestní zákon 1852. Také pro německorakouský Správní soudní dvůr byly směrodatné stejné právní předpisy jako pro císařskokrálůvský Správní soudní dvůr, pro nový německorakouský Ústavní soud byly přijaty navíc některé nové ústavní ustanovení, ale okruh působnosti a organizace obou soudních dvorů se určovaly podle přejatých zákonů z let 1867-1882.¹³³

Podle závěrečného usnesení státního založení Státní rady měly být od 12. listopadu práva císaře převzaty a rozsudky měly vycházet podle současného mínění na místo

¹²⁹ MOMMSEN, Hans. *Österreich- November 1918*, s. 62.

¹³⁰ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 86.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Tamtéž, s. 88-89.

¹³³ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 120.

dosavadního - jménem císaře nyní ve jménu státní rady. Ve skutečnosti vycházely rozsudky po 30. říjnu jménem jeho veličenstva. Ústava rozhodla ale o soudní moci dne 22. listopadu, že rozsudky a soudní nálezy by měly být vyhlášovány a zhotovovány „*jménem německo-rakouské republiky*“.¹³⁴

Zatím co politické strany zakládaly republiku a rušily dvorní kanceláře, šlechtu a hodnostní řády, tak císař zatím vedl nadále zemi prostřednictvím svých dvorních kancelářů udělování řádů a šlechtických titulů jako doposud, což vyplývalo z popisování situace spisovatele-právnicka Alberta Dracha.¹³⁵

5.2 Zákon o státní a vládní formě

12. listopadu 1918, následující den po odstoupení císaře, se usneslo provizorní Národní shromáždění na zákoně o státní a vládní formě. Návrh zákona vypracoval politik Renner.¹³⁶

Z jeho čl. 1 vyplývalo, že Německé Rakousko je demokratická republika a veškerá veřejná moc je stanovena z lidu. Poprvé tedy byla stanovena vládní forma. Německé Rakousko se stalo součástí Německé Republiky a bylo zřízeno vědomě jako nový stát, nikoliv jako oblastně přiměřená a ústavněprávní úprava Rakousko předlitavského státu. Nicméně demokratický princip byl již 30. října stanoven tím, že nejvyšší moc byla prostřednictvím provizorního národního shromáždění vykonávána.¹³⁷

Podle čl. 2 zvláštní zákony upravovaly účast Německého Rakouska na zákonodárství a správě Německého Rakouska tak jako na rozšiřování území, na kterém platily zákony a nařízení Německé republiky na Německé Rakousko.¹³⁸

Na základě čl. 3 byla všechna práva císaře přenesena na státní radu, dokud ustavující Národní shromáždění nestanoví konečnou ústavu. Kelsen se však domníval, že musí být použit restriktivní výklad v tom smyslu, že sankční právo by nepřešlo z císaře na státní radu, v souladu s pozdějším komentářem německo-rakouského ústavního zákona. Dodal ovšem, že by doslovné znění odstavce bylo tak široké, že by se mohlo stát zpochybnitelným. V každém

¹³⁴ Tamtéž, s. 121.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž, s. 176.

¹³⁷ Tamtéž, s. 156.

¹³⁸ Dostupné z <<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=sgb&datum=19180004&seite=00000004&size=45>>[citováno 12. 12. 2011, 14:00 hod.]

případě by ale státní radě náleželo dřívější císařské právo, oprávnění vyhlásit válku a uzavřít mír, stejně tak sjednání státní dohody, právo udělení milosti a právo udělit abolicí.¹³⁹

Císařskokrálóvské ministerstva byla rozpuštěna. Jejich příkazy a plná moc na státním území Německého Rakouska přešly přes výslovné odmítnutí na německorakouské státní úřady.¹⁴⁰

Všechny zákony, zákonná ustanovení, přednostní práva, které se týkaly císaře a členů císařského domu, byly zrušeny. Úředníci, důstojníci a vojáci byli zproštěni slibu věrnosti. Převzetí koruny se uskutečnilo prostřednictvím zákona.

Veškeré politické přednostní práva, delegace, panský dům a dosavadní zemský sněm byly zrušeny. Ustavující národní shromáždění bylo zvoleno v lednu 1919. Přestal platit volební řád provizorního Národního shromáždění, který spočíval v poměrné volbě a na všeobecném, rovném, přímém a tajném volebním právu všech státních občanů bez rozdílu pohlaví. Podle stejných zásad se uspořádaly volební právo a volební postupy zemských, krajských, správních a obecních zastoupení. Obecní volební řád byl ustanoven prostřednictvím provizorního Národního shromáždění a tato nová volby následovala během tří měsíců. Po volbách se doplnily obecní zastoupení adekvátním číslem zástupců dělnictva.¹⁴¹

¹³⁹ MOMMSEN, Hans. *Österreich- November 1918*, s. 58.

¹⁴⁰ Dostupné na <<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=sgb&datum=19180004&seite=00000004&size=45>>[citováno 12. 12. 2011, 14:00 hod.]

¹⁴¹ Tamtéž.

6 Postavení šlechty v Německém Rakousku

V šesté části bych se chtěla zmínit o zrušení šlechtictví v rakouských zemích a vydáním Habsburského zákona. Stejně jako v Československu byly zrušeny veškeré šlechtické výsady a privilegia, které jim staletí náležely. Ke zrušení však bylo přistoupeno až v dubnu 1919, tedy o čtyři měsíce později než na československém území. Avšak dříve byla vyřešena otázka majetku a státního občanství bývalého panovnického rodu než v československých zemích.

6.1 Zrušení šlechtictví

Podle známého vídeňského profesora práv Fritze Schwinda projevovalo Německé Rakousko své republikánské uspořádání drastičtěji než tehdejší německá říše. Obě země sice zrušily šlechtu, ale rozdílným způsobem. Dalo by se říci, že německá říše odstranila šlechtu věcně a nikoliv formálně, což znamenalo, že šlechtické fideikomisy byly zrušeny, ale šlechtické tituly byly částečně ponechány. V případě Německého Rakouska byla šlechta zrušena formálně a neúplně věcně, neboť byly zrušeny šlechtické tituly, zůstaly ale existovat šlechtické fideikomisy.¹⁴²

Za republikánský následek bylo v každém případě považováno vydání řady zákonů ustavujícím Národním shromážděním roku 1919 proti Habsburské dynastii, jako také proti zahraničním tak tuzemským šlechticům. Jednalo se především o tři zákony z 3. dubna 1919, které se týkaly vykázání ze země a přebrání majetku rodu Habsbursko-Lotrinského, s dalším zákonem o zrušení imunity založené v občanském právu a konečně se zákonem o zrušení šlechtictví. Tyto právní normy nabyly částečně právního účinku, ale také na druhé straně vytvářely preventivní opatření, aby se monarchistická šlechta nedostala přes recepční klauzuli o ustanovení o státním založení do nového republikánského právního řádu. Politikové vytvářející zákony vycházeli především z Habsburského zákona.¹⁴³

Zákon o zrušení šlechtictví byl projednáván na osmém zasedání Národního shromáždění 3. dubna 1918, ten den byl také přijat jako zákon č. 211/1918. Byl tvořen sedmi paragrafy, které rušily šlechtictví, světské rytířské řády, některé tituly a hodnosti. Obsahově byl zákon velice podobný československému zákonu, který byl vydán v prosinci 1918, jenže

¹⁴² BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 184.

¹⁴³ Tamtéž, s. 186.

navíc obsahoval ustanovení o sankcích. Sankce byly mnohem přísnější, než pozdější tresty v Československu. Za nedodržení zákona mohla být uložena pokuta do výše 20 000 korun nebo vězení, které mohlo trvat až 6 měsíců. Nebyly doveleny šlechtické tituly, predikáty včetně von, nýbrž také tituly, privilegia jejich manželek, oslovení excelence, také ostatní tituly zahrnující pojem dvorní, komorní.¹⁴⁴

V té době Rakousko prodělalo rychlou inflaci a tím pádem byla pokuta ve výši 20 000 korun velice nízká, a tedy vláda musela peněžité tresty zvyšovat: do konce roku 1920 tisíckrát.¹⁴⁵

Zákon o zrušení šlechtictví byl přijat každým člověkem jinak, někteří ho přijali v klidu, další se s ním nesmířili a jiní k němu přistupovali s humorem. Za podstatné považují dodat, že šlechta, která ještě na podzim 1918 měla velmi významnou roli, tak během několika málo měsíců ztratila většinu svého vlivu a veškeré své výsady, což byla velmi výrazná změna v jejich společenském postavení.¹⁴⁶

6.2 Habsburský zákon

Velice brzy po rozpadu Rakousko-Uherska byl v Německém Rakousku vydán zákon upravující vyhoštění a převzetí majetku rodu Habsbursko-Lotrinského z. č. 209/1919 StGBI. Ve zkrácené verzi je uváděn jako Habsburský zákon.¹⁴⁷

Jednalo se o normu vydanou dne 3. dubna 1919, která se skládala ze dvou částí a devíti paragrafů. Upravovala nejen právní postavení, státní občanství, ale především převzetí majetku Habsburků. Jelikož se jednalo o majetek závratné hodnoty, tak někteří členové rodu i v současné době usilují o jeho navrácení.

Na základě § 1 zákona byly všechny panovnické práva a jiné přednostní práva domu Habsbursko-Lotrinského stejně jako členů tohoto domu v Německém Rakousku na věčné časy zrušeny a také bylo určeno, že se stávají neplatné smlouvy o výnosu panovnických práv na území Německého Rakouska.

¹⁴⁴ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta Rakouského císařství*, s. 382.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 383.

¹⁴⁷ Dostupné na <<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=sgb&datum=19190004&seite=00000513>>.[citováno 12. 12. 2011, 14:15 hod.]

V § 2 zákona bylo stanoveno „v zájmu bezpečnosti republiky se někdejšími nositeli koruny a ostatními příslušníky domu Habsbursko-Lotrinskému, pokud se tito výslovně nezřeknou příslušnosti k panovnickému domu a všech s tím souvisejících panovnických nároků a neprohlásí se za věrné občany republiky, nařizuje vyhoštění ze země.“

Z výše uvedeného znění tedy vyplývalo, že Karel I., který žil v zahraničí, byl ze země vyhoštěn navždy. Ostatní členové rodiny mohli být vystěhováni pouze tehdy, jestli by se nepřihlásili ke státnímu občanství republiky a nevzdali se příslušnosti k domu Habsburků i s panovnickými nároky.

Tituly a nároky, které byly v rozporu s ustanovení § 1, byly zakázány. Přísahey, které provedl císař, jako hlava státu, se staly nezávazné, což vyplývalo z § 3. Druhá část zákona byla věnována vyvlastnění majetku Habsburků a jeho převzetím státem. V § 5 bylo uvedeno, že Německé Rakousko se stalo vlastníkem veškerého státního movitého nemovitého majetku nacházejícího se na jeho státním území, které bylo dříve užíváno císařským dvorem.

Soukromý a rodinný majetek rodiny Habsburků, zejména ten v jejich správě byl rovněž zabaven a převeden do rukou státu. Jen soukromé osobní vlastnictví zůstalo nedotčené.

7 Versailleská mírová jednání a Saint-Germainské smlouvy

Nyní se dostáváme do části, ve které budu charakterizovat Saint-Germainskou mírovou smlouvu podepsanou v rámci versailleských mírových jednání, a také Minoritní neboli Malou Saint-Germainskou smlouvu, kterou byla přiřčleněna Podkarpatská Rus k Československu.¹⁴⁸

Versailleské mírové jednání bylo zahájeno 18. ledna 1919, kdy začala mírová konference ve Versailles. Jednalo se o mezinárodní konferenci, na které se řešilo poválečné uspořádání světa a Evropy. Také došlo k podepsání mírových smluv mezi státy Dohody, jejich spojenci a poraženými mocnostmi. Jednání se účastnilo celkem 32 států a při vyjednávání a řízení měly hlavní slovo Spojené státy americké, Japonsko, Velká Británie, Francie a Itálie. Podle mírového programu amerického prezidenta Woodrowa Wilsona, Čtrnácti bodů, byly s poraženými státy uzavřeny Pařížské předměstské smlouvy. Každá smlouva odvozovala svůj název z pařížského předměstí, na kterém byla podepsána.¹⁴⁹

Saint-Germainská mírová smlouva mezi Rakouskem a 27 spojenými mocnostmi a zástupci přidružených stran byla podepsána dne 10. září 1919 v zámku Saint-Germain poblíž Paříže. Jejím hlavním záměrem bylo právně zakotvit rozpuštění rakouské části dřívějšího Rakousko-Uherska a formálně ukončit válku. V důsledku této smlouvy Německé Rakousko změnilo svůj název na Rakouskou republiku, neboť země musela přestat užívat dosavadní název Německé Rakousko. Zemi bylo také zakázáno připojit se k Německé říši. Zakázala se všeobecná branná povinnost v Rakousku a bylo povoleno jen profesionální vojsko, které mohlo mít nejvíce 30 000 členů. Rovněž byl rakouský stát zavázán platit válečné reparační.

Tato smlouva současně určovala hranici mezi Rakouskem a Československem. Československo si díky dohodě nejen udrželo německy mluvící oblasti Čech a Moravy, ale získalo i hospodářsky významné rakouského území - dnešní Valticko, Vitorazsko obsahující také území České Velenice a Dyjský trojúhelník tzv. České Rakousy. Dále bylo

¹⁴⁸ Dostupné na <<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=sgb&datum=19200004&seite=00000995&zoom=2>>.[citováno 12. 12. 2011, 14:00 hod.]

¹⁴⁹ Blíže např. DEJMEK, Jindřich a kol. *Zrod nové Evropy: Versailles, St.-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2011.

určeno, že Rakousku zůstane město Gmünd a Československu případně nádraží a železniční dílny Gmünd.

Smlouva se skládala celkem z 381 článků. Rakousko přišlo také i o mnoho dalších území, kterými byly: Jižního Tyrolsko, Italské Tyrolsko, Kanálské území a Istrie připadly Itálii, Bukovina Rumunsku, části dolního Štýrska a Korutanska připadly nově vzniklému státu Srbů, Chorvatů a Slovinců - pozdější Jugoslávii. O jižních Korutanech mělo být rozhodnuto v referendu.

V důsledku toho, že vítězné mocnosti neuznaly nároky Rakouska na německy osídlené oblasti v sousedních státech, tak bylo ve smlouvě uvedeno: „*Rakousko se vzdává....všech práv na území bývalé rakousko-uherské monarchie ležící mimo hranice Rakouska definované v článku 27.*”

Do tří měsíců od nabytí platnosti této smlouvy, měly být rakouské zákony změněny a rakouská vláda je měla dodržovat v souladu s touto částí smlouvy, což bylo stanoveno v článku 156. Ve stejné lhůtě měla přijmout rakouská vláda všechny správní a jiné opatření, které se týkají provádění smlouvy.

Po podepsání dohody zbyla z bývalého Rakousko-Uherska část území, na kterém se nacházelo pouze 6,5 milionu obyvatel.

Minoritní neboli Malá Saint-Germainská smlouva mezi čelnými mocnostmi a Československem byla také podepsána v Saint-Germain 10. září 1919. Potvrdila uznání Československé republiky a její svrchované moci nad územím Čech, Moravy, části Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusi, která byla začleněna na základě této smlouvy k Československu. Československo mělo z Podkarpatské Rusi vytvořit autonomní jednotku. Avšak smlouva nestanovila žádnou lhůtu k provedení autonomie, ani sankci za její nesplnění. Čl. 10-13 pojednávaly o autonomii Podkarpatské Rusi a později byly převzaty do Ústavy.

Zakotvovala i základní lidská práva a svobody. Československý stát se zavazoval poskytnout všem obyvatelům úplnou a naprostou ochranu jejich života a jejich svobody bez ohledu na jejich původ, státní občanství, jazyk, rasu nebo náboženství. Musela být také dodržována rasová, náboženská, jazyková, národnostní rovnost a právo na vzdělání.

Významná byla také úprava státního občanství, jak jsem už dříve zmínila, neboť československé státní občanství do té doby nebylo právně upraveno. V čl. 3 bylo stanoveno, že bývalí příslušníci Německa, Rakouska či Maďarska, kteří měli své bydliště

v Československu, v době, kdy se smlouva stala platná, byli uznáni ipso facto za československé státní občany, jestliže nevyužili právo optovat pro jiné občanství.

8 Srovnání

V poslední části bych chtěla čtenáře blíže seznámit se srovnáním jednotlivých událostí, které jsem výše podrobně popisovala. Budu se snažit ukázat nejvýznamnější shody a rozdíly, které jsem získala z čerpaných zdrojů. Nejprve budu porovnávat vznik států a vyhlášení republiky, první zákony v zemi, kontinuitu a diskontinuitu, prozatímní ústavu se zákonem o státní vládní formě, zrušení šlechtictví, státní občanství, vyhlášení zákonů a nakonec postavení států po podepsání Saint-Germainské smlouvy.

8.1 Vznik a vyhlášení republiky

Vznik samostatného Československa nastal 28. října 1918 vyhlášením Národního výboru, tedy o dva dny dříve než proběhlo státní založení Německého Rakouska. Velkým podnětem ke vzniku československého státu se stala Andrassyho nóta, kterou občané pochopili jako kapitulaci Rakousko-Uherska, kdežto v Rakousku jím byl postupný rozpad monarchie a následná činnost prozatímního Národního shromáždění.

V den vzniku byl vydán i recepční zákon a žádné ustanovení nestanovilo republikánskou formu vlády. Až 14. listopadu 1918 byla republika vyhlášena na prvním zasedání Národního shromáždění.

Ke vzniku Německého Rakouska došlo 30. října 1918, neboť rakouský zakládající orgán, Prozatímní Národní shromáždění, zvolil na svém prvním zasedání první státní vládu a také vládu Německého Rakouska. Německé Rakousko bylo taktéž později vyhlášeno jako republika, a to 12. listopadu 1918, další den po odstoupení císaře Karla I.

8.2 První zákony v zemi

V Československu byl vydán jako první recepční zákon dne 28. října 1918, který převzal rakousko-uherský právní řád. Podle autora tohoto zákona měl zabránit bezprávné situaci a státní správa měla nadále pokračovat ve své činnosti.¹⁵⁰

Na základě čl. 1 *Národní výbor stal orgánem jednomyslné vůle národa a také vykonavatelem státní svrchovanosti* a nejvýznamnějším ustanovením se stal článek 2, kdy „*veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti*“¹⁵¹

¹⁵⁰ SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 27.

¹⁵¹ KLIMEK, Antonín a kol. (edd.). *Vznik Československa 1918*, s. 332.

Již během prvních tří dní existujícího Československého státu se nejen všechny správní úřady, ale i policejní a soudní instituce podřídily Národnímu výboru. 30. října 1918 disponoval Národní výbor v Praze převládající většinou státní správy. Skoro celá recepce rakouského správního aparátu byla provedena.¹⁵²

Velkou zajímavostí bylo, že jak v českých zemích, tak na Slovensku byly převzaty dva zcela jiné právní a správní řády, které způsobily vznik tzv. právního dualismu, což znamenalo, že na českém území platily bývalé rakouské normy, a na Slovensku, a později i v Podkarpatské Rusi, zůstaly uherské právní a správní normy. Neexistoval jednotný právní a správní systém práva v rámci jednotlivého státu.¹⁵³

V Německém Rakousku byl recepční zákon vydán 30. října 1918. Nejvyšší moc státu Německého Rakouska byla vykonávána prostřednictvím prozatímního Národního shromáždění voleného všemi občany na základě rovného volebního práva dle § 1 zákona. Jak v ústavním právu, stejně tak i v soustavě nejvyšších státních orgánů, vznikla nová právní úprava, v této oblasti nedošlo k žádné recepci.¹⁵⁴

Za zmínku stojí také to, že na jejich území neexistoval žádný dualismus práva jako v naší zemi.

Také v soustavě orgánů v jednotlivých zemích byly odlišnosti. Nejvyšší zákonodárnou a výkonnou moc v Československu představoval Národní výbor, zatímco v Německém Rakousku bylo nejvyšším zákonodárným orgánem provizorní Národní shromáždění a výkonným orgánem státní rada.

Co se týkalo zákonů a nařízení v Československu, tak ty zůstaly prozatím v platnosti podle čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., podobným způsobem byly upraveny v § 16 zákona č. 1/1918 StGBI. „*pokud zákony a nařízení byly platné, které v říšské radě zastupovaly království a země, tímto rozhodnutím nebyly změněny nebo zrušeny, zůstaly nadále v prozatímní platnosti*“.

8.2.1 Kontinuita, diskontinuita

Hlavním představitelem zabývajícím se otázkou kontinuity a diskontinuity v Československu byl přední právní teoretik František Weyr. Materiální kontinuita spočívala v tom, že byl převzat obsahově původní právní řád, ale nově označen jako československý.

¹⁵² SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 37.

¹⁵³ Tamtéž.

Rovněž recepční zákon obsahoval ustanovení, že „*veškeré zákony a nařízení zůstávají v platnosti*“. Názor o celkové, absolutní recepci, který navodil zákonodárce v zákoně, byl nesprávný. S tímto názorem souhlasila jak právní věda, tak i judikatura, a to také bylo dokázáno pozdější praxí. Kontinuita práva sice nebyla úplná, avšak v právní oblasti převládaly složky kontinuity.¹⁵⁵

Formální diskontinuita vycházela z toho, že zdrojem moci není již panovník, ale jako suverén vystupuje nový, samostatný československý národ. Vznikem státu se vytvořily zcela jiné hodnoty, došlo k vyčlenění z monarchie.¹⁵⁶

Na základě čl. 2 recepčního zákona zákonodárce předvídal použitím slova „*prozatím*“ změnu nebo zrušení, pokud by přejaté předpisy neodpovídaly jeho názorům. Zákonodárce si ale neuvědomoval budoucí problémy, které vzniknou v souvislosti s převzetím norem Rakousko-Uherska, a také pokaždé neprovedl úpravu recipovaných norem, když byla potřeba. Československé soudy pak řešily jednotlivé konfliktní situace.¹⁵⁷

Na základě recepční normy byl převzat Všeobecný občanský zákoník z roku 1811, stejně tak i trestní zákoník z roku 1852. Neplatily pouze ty ustanovení, které byly v rozporu se státním zřízením nově vzniklé republiky. Stejná situace probíhala i v Rakousku.¹⁵⁸

Přestože Německé Rakousko zdůrazňovalo striktně stanovisko diskontinuity, v generální klauzuli v § 16 1/1918 StGBI. bylo stanoveno „*zákony a nařízení, které jsou v Říšské radě zastoupeny královstvím a zeměmi zůstanou platit nadále*“, což spíše odpovídalo kontinuitě.¹⁵⁹

Soudní moc nově vzniklého Rakouska spočívala v materiální kontinuitě. Své funkce vykonávaly prvoinstanční obvodní soudy až k nejvyššímu soudnímu dvoru a stále byly používány stejně jako v Československu jak Všeobecný občanský zákoník, tak i trestní zákoník, což už jsem dříve zmínila.

V Československu byl zákonem č. 3/1918 Sb. z. a n. o nejvyšším správním soudě a řešení kompetenčních konfliktů zřízen jeden nejvyšší správní soud pro území celé republiky. Pro jeho příslušnost, složení a řízení před ním také platily dosavadní předpisy rakouského

¹⁵⁵ HORÁK, Ondřej. Vznik Československa a recepce práva, s. 162.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 163.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 426.

¹⁵⁹ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 86.

práva, ale nikoliv právní úprava uherská. Nejvyšší správní soud vznikl v důsledku zrušení Nejvyššího správního soudu ve Vídni.¹⁶⁰

Závěrem této kapitoly bych jen chtěla říct, že v Rakousku probíhala ve větším rozsahu kontinuita a recepce práva než v Československu. Rakouské nejvyšší soudy existovaly nadále, kdežto v československých zemích vznikly nové nejvyšší soudy. Další rozdílnost spočívala v tom, že v naší zemi byly právní normy přijaty ve velice krátké době, zatímco rakouský první zákon byl mnohem propracovanější a obsáhlejší než československý.

8.3 Prozatímní ústava a zákon o státní vládní formě

Prozatímní ústava vznikla na základě vzoru francouzské ústavy. Návrh ústavy připravil dr. A. Meissner ve velice krátké době. Návrh zákona byl přijat dne 13. listopadu 1918 a vydán jako zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. Určil existenci tří nejvyšších orgánů, a to Národního shromáždění, prezidenta republiky a vlády. Nejvyšším orgánem v zemi bylo Revoluční národní shromáždění. Prezident republiky se stal hlavou státu, byl volen Revolučním národním shromážděním. Národní shromáždění vystupovalo jako zákonodárský orgán pro Československý stát a také kontrolovalo výkonnou moc. Vláda vykonávala výkonnou a nařizovací moc a skládala se ze 17 členů, což bylo ustanoveno v ústavě.¹⁶¹

Vznikem nového československého státu, který měl republikánskou formu, se začaly rozsudky a nálezy vyhlášovat jménem republiky - nikoliv již jménem císaře, jako tomu bylo v minulosti. Československo se stalo parlamentní republikou z pohledu formálně ústavně právního.¹⁶²

Prezident se stal hlavou státu a byl volen Revolučním národním shromážděním. Nejvýznamnější pozici v novém systému státních orgánů zastával parlament, nejnižší postavení měl prezident, který se nemohl vměšovat do aktivit vlády ani zákonodárství, s výjimkou omezeného práva veta.¹⁶³

Ústava se nezabývala formou státního zřízení, přestože se jednalo o velice důležitou ústavně právní otázku. Z výkladu se ale dalo jasně vyvodit, že nový stát je republikou,

¹⁶⁰ KADLECOVÁ, Marta a kol. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*, s. 34.

¹⁶¹ SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 31.

¹⁶² Tamtéž, 32 s.

¹⁶³ Tamtéž.

neboť v ústavě se nacházelo ustanovení o „*prezidentu republiky*“ a poté z § 13, podle kterého se „*rozsudky a nálezy soudů vyhlášují se jménem republiky*“.¹⁶⁴

Ze zákona o státní a vládní formě vyplývalo, že Německé Rakousko je demokratická republika a veškerá jeho veřejná moc je stanovena lidem. Poprvé tedy byla výslovně stanovena vládní forma, zatímco v Prozatímní ústavě nebyla určena výslovně, ale odvozením. Německé Rakousko se stalo součástí Německé Republiky a bylo zřízeno vědomě jako nový stát.¹⁶⁵

Veškeré politické přednostní práva, delegace, panský dům a dosavadní zemský sněm byly zrušeny. Ustavující národní shromáždění bylo zvoleno v lednu 1919. Přestal platit volební řád provizorního Národního shromáždění, který spočíval v poměrné volbě a na všeobecném, rovném, přímém a tajném volebním právu všech státních občanů bez rozdílu pohlaví.¹⁶⁶

8.4 Zrušení šlechtictví

Československo se vypořádalo se šlechtickými privilegii dříve než Německé Rakousko. Zákon o zrušení šlechtictví byl v Československu přijat Národním shromážděním již 3. prosince 1918. Přestože sankce nebyly zpočátku vůbec stanoveny, od roku 1920 mohly být uloženy jak peněžité tresty, tak vězení. Majetek Habsburků byl nejprve upraven v záborovém zákoně, a o rok později v náhradovém zákoně, podle kterého byl bez náhrady převzat pouze majetek bývalé panovnické rodu Habsbursko-Lotrinského.¹⁶⁷

Situace v rakouských zemích vypadala trochu jinak. Zákon byl vydán o čtyři měsíce později než v Československu, tedy 3. dubna 1919. Obsahoval sedm paragrafů, které rušily šlechtictví, šlechtické tituly, světské rytířské řády, hodnosti a tituly. Na rozdíl od počátku obsahoval ustanovení o sankcích, které byly přísnější. Byl vyjednáván v neklidném prostředí po vydání tzv. Habsburského zákona, který se zabýval nejen vyhoštěním příslušníků bývalého panovnického rodu, převzetím majetku Habsbursko-Lotrinského rodu, ale i jejich budoucím státním občanstvím. Na rozdíl od Československa, kde bylo majetkové postavení

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Dostupné na <<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=sgb&datum=19180004&seite=00000004&size=45>>>.[citováno 12. 12. 2011, 14:00 hod.]

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta Rakouského císařství*, s. 380.

Habsbursko-Lotrinské dynastie a jejich státní občanství upraveno v samostatných zákonech.¹⁶⁸

8.5 Státní občanství

Jak už jsem dříve uvedla, československé státní občanství nebylo v roce 1918 a 1919 upraveno v žádném zákoně až do 9. dubna 1920, kdy byl vydán ústavní zákon o nabývání a pozbývání státního občanství a práva. Základem byla domovská příslušnost, která měla svůj základ v 28. říjnu 1918. Státní občanství se rovněž řídilo zákonem o všeobecných právech státních občanů pro království a země. První obecnější úprava československého státního občanství se nacházela ve smlouvě Saint-Germain dne 10. září 1919, která se zabývala zejména základními právy a svobodami všech občanů a také se zmiňovala o státním občanství rakouské, německé a uherské národnosti na území Československé republiky. Státní občanství bylo popsáno ve člancích 3 až 6 smlouvy, kde bylo stanoveno, že bývalí příslušníci Německa, Rakouska či Maďarska, kteří měli své bydliště v Československu v době, kdy smlouva nabyla platnosti, byli uznáni za československé státní občany, pokud se nezvolili jakékoliv jiné občanství. Smlouva také současně ukládala výslovnou povinnost těmto osobám, aby se do 1 měsíce vystěhovaly do států, ve kterém měli státní občanství. V dalším článku bylo uvedeno, že československé občanství mohly získat osoby, které se na československém území narodily rodičům, kteří tam měli bydliště nebo domovské právo.¹⁶⁹

Státní občanství Československého státu nezpůsobovalo žádné potíže, kdežto v Německém Rakousku se jednalo o veliký problém. Tato otázka musela být velice brzy vyřešena, neboť měla platit jako předpoklad pro vymezení volebního práva pro ustanovující Národní shromáždění. Proto v listopadu 1918 vzniklo odpovídající zákonné usnesení v provizorním Národním shromáždění, které stanovilo, že státní občanství bude zřízeno na právu pobytu v obcích Německého Rakouska anebo na opčním prohlášení, přičemž ale váleční uprchlíci z Dalmácie, Istrie, Galicie a Bukowiny, kteří získali po 1. srpnu 1914 stálé bydliště v Rakousku, byli vyloučeni.¹⁷⁰

Po všech vyjednáváních bylo nakonec dohodnuto převést návrh zákona ústavní komisi, která informuje plénum během 24 hodin. Poté vyslovili jednohlasně usnesení, že Kemmeter přidá dodatek, že také domovští příslušníci v Německém Rakousku musí učinit

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 363.

¹⁷⁰ MOMMSEN, Hans. *Österreich- November 1918*, s. 59.

přiznání k německé národnosti. Kdyby se nepřihlásili, bylo zde nebezpečí, že budou bez státní příslušnosti a v důsledku toho ztratí volební právo. Dne 5. prosince se provizorní Národní shromáždění usneslo na návrhu zákona o právu státního občanství v nové formě.¹⁷¹

8.6 Vyhlášení zákonů

V Československém státě se na základě ustanovení § 13 Prozatímní ústavy začaly rozsudky a nálezy vyhlášovat jménem republiky, nikoliv již jménem císaře, jako tomu bylo v minulosti.¹⁷²

V Německém Rakousku tato problematika nebyla řešena správně. 12. listopadu 1918, kdy byla vyhlášena republika, měla být práva císaře převzata, rozsudky měly vycházet podle současného názoru - nikoliv jménem císaře, ale jménem státní rady. Ve skutečnosti dále po 30. říjnu vycházely rozsudky jménem jeho veličenstva. Rakouská ústava však rozhodla o soudní moci dne 22. listopadu, kdy měly být rozsudky a soudní nálezy vyhlášovány a zhotovovány „*jménem německo-rakouské republiky*“.¹⁷³

8.7 Saint-Germainská smlouva

Společná úprava právních poměrů v Německém Rakousku a Československu byla provedena v Saint-Germain, kde byla uzavřena mírová smlouva. Pro Rakousko znamenalo podepsání smlouvy velikou porážku. Vítězné mocnosti neuznaly její nároky na německo-jazyčné území sousedních států, ztratila mnoho jiných územních oblastí, bylo jí zakázáno používat název Německé Rakousko. Proto Německé Rakousko změnilo svůj název na Rakouskou republiku.

Naopak Československý stát si udržel své pohraniční oblasti, získal rakouské hospodářsky významné území a ještě k němu byla přičleněna na základě Malé Saint-Germainské smlouvy Podkarpatská Rus.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 60.

¹⁷² SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 32.

¹⁷³ BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*, s. 121.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na představení státoprávního vývoje v Československu a Rakousku v roce 1918/1919. S ohledem na dlouhou společnou historii bylo velice zajímavé sledovat, jakým směrem se země po rozpadu monarchie vydaly a jakým způsobem řešily obdobné problémy. Nyní se pokusím shrnout ty nejpodstatnější a nejzajímavější rozdíly i podobnosti.

Nejprve jsem porovnávala vznik a vyhlášení republik: Československý stát oproti Německému Rakousku vznikl o dva dny dříve, ale jako republika byl vyhlášen o dva dny později. Rovněž odlišně byly nazývány zakládající orgány, kdy v Československu se jednalo o Národní výbor a v Německu o Prozatímní Národní shromáždění.

Dále jsem se zabývala prvními zákony v zemi a kontinuitou. V Československu byl vydán jako první recepční zákon. Byl jím převzat rakousko-uherský právní řád, ale jen ustanovení, která byla slučitelná s novým státním zřízením. Názor o celkové, absolutní recepci, který navodil zákonodárce v zákoně, byl nesprávný. Recepce došlo také k převzetí správního systému. V Rakousku byl zákonem o zakládajícím zřízení státní moci bezvýhradně převzat právní řád a působil dále nepřetržitě. Zároveň ale ústavní právo a soustava nejvyšších státních orgánů podléhaly nové právní úpravě, nikoliv recepci.

Stejně jako v Československu, tak i Německém Rakousku byl převzat Všeobecný občanský zákoník z roku 1811 a trestní zákoník z roku 1852. Z převzatých ustanovení neplatily jen ty, které byly v rozporu s republikánským zřízením.

Oba recepční zákony měly svůj základ v revoluční době a znamenaly pouze dočasné řešení právní situace, což vyplývalo i ze slova „*prozatím*“ uvedeného v ustanoveních zákonů. V rámci této kapitoly jsem se zabývala také kontinuitou a diskontinuitou práva. Vznikem samostatného Československého státu byla formální kontinuita přerušena, neboť vznikl nový stát, a jako suverén začal vystupovat nový samostatný československý národ. Materiální kontinuita spočívala v převzetí obsahově původního právního řádu, který byl ale nově označen jako československý. Stejným způsobem probíhala materiální kontinuita a diskontinuita v Německém Rakousku. V Německém Rakousku probíhaly kontinuita a recepce práva ve větší míře než v Československu. První rakouský zákon byl propracovanější a obsáhlejší než československý.

Následně jsem porovnávala jak prozatímní ústavu, tak zákon o vládní a státní formě, které ustanovovaly existenci orgánů, ale zásadní rozdíl spočíval v tom, že v zákoně o státní a vládní formě byla výslovně stanovena vládní forma, neboť bylo stanoveno, že nový stát je republika. Zatímco v Prozatímní ústavě nebyla určena výslovně, ale odvozením.

Dále bylo předmětem mého srovnání zrušení šlechtictví. Za nejpodstatnější rozdíl pokládám především to, že Československo se vypořádalo se zákonem o zrušení šlechtictví o čtyři měsíce dříve než Německé Rakousko a neobsahovalo původně žádné ustanovení o sankcích, kdežto německo-rakouský zákon obsahoval již od začátku ustanovení o sankcích, které byly poměrně přísné.

V další kapitole jsem se zaměřila na československé státní občanství, které nebylo upraveno v žádném zákoně až do dubna 1920, kdy byl vydán ústavní zákon o nabývání a pozbývání státního občanství a práva. Státní občanství bylo právně upraveno pouze v Saint-Germainské smlouvě, zejména v člancích 3. až 6. Situace v Německém Rakousku byla komplikovanější. Kvůli volbám do ustavujícího Národního shromáždění se stala otázka občanství velmi problematická a již v prosinci 1918 byl vydán zákon o státním občanství.

Dále jsem srovnávala vyhlásování zákonů. Vznikem Československého státu se začaly rozsudky a nálezy vyhlášovat jménem republiky nikoliv jménem císaře. Stejným způsobem se mělo postupovat také v Německém Rakousku, jenže zpočátku se stále vyhlášovaly rozsudky jménem císaře.

Na závěr jsem se snažila porovnat význam Saint-Germainské smlouvy pro obě země. Německé Rakousko se muselo přejmenovat na Rakouskou republiku a taktéž ztratilo významná území a německy mluvící oblasti v sousedních státech, na které si činilo nároky. Pro Československou republiku měla dohoda pozitivní důsledky, byla uznána její svrchovaná moc nad územím Čech, Moravy, části Slezska, Slovenska a na základě Malé Saint-Germainské smlouvy získala Podkarpatskou Rus, která k ní byla přičleněna.

Téma diplomové práce a její následné zpracovávání mi pomohlo blíže se seznámit s důležitým mezníkem našich dějin a počátkem zákonodárství nejen v naší zemi, ale i u našich nejbližších sousedů. Na první pohled, pro mnohé nezajímavé téma, se pro mě stalo při bližším studiu poutavým náhledem na historii tvorby právních norem v nově se rodících státech. Jsem ráda, že jsem se mohla tomuto tématu blíže věnovat, bylo to pro mě velikým přínosem.

Použité zdroje

Prameny a literatura:

- BRAUNEDER, Wilhelm. *Deutschösterreich 1918*. Die Republik entsteht. Wien: Amalthea, 2000.
- MOMMSEN, Hans. *Österreich- November 1918*. Die Entstehung der Ersten Republik. Protokoll des Symposiums in Wien am 24. und 25. Oktober 1978. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1986.
- DEJMEK, Jindřich a kol. *Zrod nové Evropy: Versailles, St.-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2011.
- GALANDAUER, Jan. *Karel I*. Poslední český král. Praha: Paseka, 1998.
- SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*. Ostrava: Key Publishing, 2008.
- KADLECOVÁ, Marta a kol. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*. Brno: Vydavatelství Masarykova univerzity, 1991.
- KLIMEK, Antonín a kol. (edd.). *Vznik Československa 1918*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994.
- Kol. aut. *Meziválečné Československo a Evropa*. Ostrava: KEY Publishing s. r. o., 2008.
- Kol. aut. *Sborník příspěvků o vzniku Československa*. Ke kritice buržoazní republiky. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1983.
- LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář*. Praha: Vyšehrad, 2007.
- MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2010.
- OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2000.
- WEYR, František. *Československé právo ústavní*. Praha: Melantrich, 1937.
- ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta Rakouského císařství*. Praha: Agentura Pankrác, 2006.

Odborné časopisy:

MALÝ, Karel. Vznik ČSR a problematika státního občanství. *Právník*, 1988, roč. 127, č. 10, s. 908-912.

HORÁK, Ondřej. Vznik Československa a recepce práva. K právní povaze a významu zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. s přihlédnutím k otázce recepce právního řádu. *Právněhistorické studie*, 2007, roč. 38, s. 153-169.

SOUKUP, Ladislav. Zrušení šlechtictví v ČSR. *Právněhistorické studie*, 1973, roč. 17, s. 101-112.

Internetové zdroje:

ALEX. Historische Rechts- und Gesetzestexte Online. Historické právní a zákonné texty. <http://alex.onb.ac.at>

ASPI. Automatizovaný systém právních informací.

Bibliografické databáze Historického ústavu AV ČR. <http://biblio.hiu.cas.cz>

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dokumenty českého a slovenského parlamentu. www.psp.cz/eknih